

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ**

Institut mezioborových studií Brno

**„Všechno, co opravdu potřebuji znát,
jsem se naučil v mateřské škole“**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Petr Sýkora, Ph.D.

Vypracovala:
Lucie Příbylová

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Všechno, co opravdu potřebuji znát, jsem se naučil v mateřské škole, zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Babicích nad Svitavou dne

.....

Podpis

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Petru Sýkorovi Ph.D. za velmi vstřícný přístup a za užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině za morální podporu, toleranci a trpělivost nejen při zpracování mé bakalářské práce, ale také během celého studia, které si nesmírně vážím.

Lucie Příbylová

OBSAH

Úvod

1. Mateřská škola	4
1.1. Nahlédnutí do historie předškolní výchovy	4
1.1.1. Dítě a dětství v historii	5
1.1.2. Počátky předškolních institucí	11
1.2. Základní pedagogické dokumenty	16
1.3. Bílá kniha	21
1.4. Rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání	22
1.5. Současná předškolní výchova v České republice	24
2. Děti v mateřské škole	29
2.1. Věk dítěte z pohledu vývojové psychologie	29
2.2. Socializace dítěte	37
2.3. Před nástupem do školy	41
3. Pozorování „života dětí“ v mateřské škole	45
3.1. Metodologická východiska	45
3.2. Analýza a interpretace výsledků pozorování	49
3.3. Diskuse	61
Závěr	62
Resumé	63
Anotace	64
Klíčová slova	64
Seznam použité literatury	65

Úvod

„Všechno co opravdu potřebuji znát, o tom jak žít, co dělat a jak vůbec být, jsem se naučil v mateřské školce. Moudrost mě nečekala na vrcholu zvaný postgraduál, ale na pískovišti v nedělní škole. Tohle jsem se tam naučil:

O všechno se rozděl.

Hraj fér.

Nikoho nebij.

Vracej věci tam, kde jsi je našel.

Uklízej po sobě.

Neber si nic, co ti nepatří.

Když někomu ublížíš, řekni promiň.

Před jídlem si umyj ruce.

Splachuj.

Teplé koláčky a studené mléko ti udělají dobře.

Žij vyrovnaně – trochu se uč a trochu přemýšlej a každý den trochu maluj a kresli a hraj si a pracuj.

Každý den odpoledne si zdřímni.

Když vyrazíš do světa, dávej pozor na auta, chytni někoho za ruku a drž se s ostatními pohromadě.

Nepřestávej žasnout.“¹

Když se nad tímto krátkým textem Roberta Fulghuma zamyslíme, dojdeme k závěru, že většina toho, co zmiňuje, že jsme se naučily v mateřské škole, platí i pro nás. Je pravdou, že když text „Školky“ poprvé vyšel v roce 1988, byl určen jiným

---

¹ Fulghum, R.: Všechno, co opravdu potřebuji znát, jsem se naučil v mateřské školce. Praha: Argo, 2012, str. 14.

čtenářům – protože i my se s lety měníme. Třeba byly tehdy úplně jiné děti, jiné možnosti a podmínky pro výchovu a vzdělávání, i jiné hodnoty společnosti. Ale pravidla, která učíme děti dnes v mateřské škole, jsou v podstatě stejná. Možná jen věty, které nás těmito základním věcmi učily, byly jinak formulované, ale znamenají totéž. Copak já neučím své malé „školáčky“ to stejné? Každý den dětem připomínám, že nemají nikomu ubližovat, mají se umět rozdělit, omluvit, uklízet si věci po sobě a další.

Robert Fulghum vystihl jednoduchá pravidla, kterými by se měl řídit svět – no nebylo by to krásné. Jen kdyby se třeba dodržovaly pravidla, hraj fěr, neber si nic, co ti nepatří, uklízej po sobě.

Je škoda, že většina dospělých na tyto základní pravidla zapomíná. Je pak těžké být vzorem pro ty malé, protože i oni vyrostou a je jen na nás, jestli se to opravdu nedůležitější pro život naučí v mateřské škole a budou umět z toho žít po celý svůj život.

Mateřská škola dává dětem obrovskou možnost setkat se s řadou situací, které by v domácím prostředí těžko zažilo. Děti se zde učí společně prožívat různé důležité okamžiky, pomáhat si, učí se žít s ostatními. Mateřská škola se také snaží o vyrovnání sociálních nerovností.

Celkově si myslím, že mateřská škola je pro dítě velmi přínosná a je jen na nás, jaké poznatky získané v předškolním zařízení bude využívat ve svém životě.

1. Mateřská škola

Mateřská škola je instituce, která za posledních několik let procházela velkými změnami (organizačními, změny ve způsobu práce, přístupu k dětem, ale i rodičům). Nejdříve byla mateřská škola (tehdy ještě opatrovna a podobně) chápána a využívána jako instituce, která zabezpečuje děti v době, kdy rodiče pracují.

V dnešní době mateřská škola poskytuje dětem odbornou pedagogickou péči a rodičům se snaží vysvětlit, že nejde pouze o hlídání dětí v době, kdy pracují.

Předškolní zařízení nabízí dítěti mnoho situací, které by i za maximálního snažení rodičů nezažilo. Jde především o sociální situace, kdy se dítě setkává se svými vrstevníky a kamarády. Děti se učí společně žít, pomáhat si, spolupracovat. Také komunikace s dětmi stejného věku je pro dítě velmi důležitá.

Dnešní mateřské školy se opravdu hodně liší od těch, co vznikaly mezi prvními. Nyní máme jiné zázemí, finanční a materiální podmínky. Dnes si děti hrají s jinými hračkami a také se setkáváme s trochu „jinými“ dětmi. I přes tyto vývojové změny zůstává cíl stejný: výchova a vzdělávání dětí v příjemné a přirozeném prostředí.

1.1. Nahlédnutí do historie předškolní výchovy

Pohled do historie předškolní výchovy je velmi zajímavý. Najdeme zde mnoho názorů, tvrzení a přístupů, které jsou velmi aktuální i v dnešní době. Za zmínku stojí myšlenky Jana Amose Komenského, které byly na svoji dobu velmi moderní. V podstatě jsou jeho myšlenky inspirací pro práci s dětmi i dnes.

V historii můžeme zaznamenat několik přístupů, které se během let měnily, prolínaly a jeden druhého nahrazovaly, popřípadě s obměnou navracely zpět. Každá doba měla svůj vlastní pohled na danou problematiku, a my bychom si měly vzít z těchto dob ponaučení a využít je jako inspiraci pro lepší způsoby práce.

1.1.1. Dítě a dětství v historii

Postavení dítěte ve společnosti nebylo vždy takové, jako je známe dnes. S postupem času získávalo dítě lepší postavení. Od dob, kdy bylo hlavním heslem „nejsilnější jedinec přežije“, do dnešní doby, kdy se snažíme dělat pro děti maximum a tímto způsobem období dětství co nejvíce zpříjemnit. Tak jak dítě prožije první roky svého života, jej ovlivní v pozitivním, tak i negativním slova smyslu. Velmi cenné informace o počátcích a historii výchovy jsem získala a interpretovala především z knihy *Ohlédnutí do historie předškolní výchovy*.²

Období pravěku

Z tohoto období neexistují žádné dochované dokumenty, ze kterých bychom usoudili, jak byly děti vychovávány. Dnešní poznatky a informace, které máme k dispozici, vypívají z výzkumů a pozorování primitivních kmenů žijících v současnosti na odlehlých místech planety.

Dětství bylo před 40. tisíci lety rozděleno do těchto fází:

1. **Fáze:** od narození do 5 let – toto období je charakterizováno přílišnou závislostí na dospělých – především na matce
2. **Fáze:** počíná pátým rokem života – chlapci jsou zasazeni do skupiny vrstevníků, kde se připravují na vstup do světa dospělých, dívky se učí vést a pečovat o domácnost po vzoru své matky
3. **Fáze:** období puberty – představuje přípravu na vstup do dospělosti

Důležitým mezníkem v životě dítěte je iniciace – obřad, který uzavíral období dětství. V tomto období a této společnosti bylo běžné usmrcování nebo opuštění dětí – infanticida, v zájmu přežití skupiny. Nově narozené dítě bylo chápáno jako pokračovatel rodu, ale také jako jedinec, kterého je nutno živit. Důvodem infanticidy byl také výběr pohlaví, oběti bodům (dítě jako nejcennější oběť). Byly také usmrcovány děti s hendikepem nebo velmi slabé, které by nebyly schopné v této složité době přežít. Rozhodnutí, zda bude dítě žít či nebude, bylo pouze na otci.

---

² Šmelová, E.: *Ohlédnutí do historie předškolní výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008

Starověké Řecko

Rodina starověkého Řecka byla patriarchálního typu – kdy hlavou rodiny byl otec. Popis vztahů k dítěti můžeme zaznamenat v dílech Ústava a Zákony od Platóna, který vyzdvihuje nutnost a prospěch kolektivního vlastnictví dětí i společné výchovy.

„Nezáleží jen na rodičích a vychovatelích, ale na celé obci, jak se dítě vyvíjí.“

Platón

Toto vše mělo probíhat pod nezbytným a přísným dohledem státu. Také antický filosof Aristoteles se ve svém spise Politika zabývá výchovou.

Dětství ve Spartě

Výchova ve Spartě byla podřízena státu. O životě dítěte nerozhodoval otec, ale rada starších, která měla za úkol posoudit, jestli jedinec bude prospěšný pro stát. Vhodné dítě bylo dáváno otci, který měl na starosti jeho výchovu. Ve Spartě dbaly i na výchovu žen (což nebylo běžné). Z dívky měla být vychována dobrá matka a manželka udatného bojovníka. Výchova dívek i chlapců byla podřízena státu a měla vojenský charakter. Děti byly do 7 let vychovávány v rodině, potom následoval státní ústav.

Dětství v Athénách

Otec zde měl velmi dominantní postavení vůči všem členům rodiny. Podle Aristotela byla zdůrazňována individualita dítěte a nutnost začleňovat dítě do společnosti dospělých. Dítě bylo vychováváno v rodině do 7 let pod dozorem učených otroků a chův. Hlavní náplní den byla hra s kostkami a míčem, lepení, vystřihování. Děti si také osvojovaly pravidla slušného chování, seznamovaly se s pohádkami a mýty. Jakákoli fyzická práce byla podřadná a nedůstojná, ta patřila pouze otrokům. Dívky po sedmém roce zůstávaly pod dohledem matky, učily se pečovat o domácnost tančit a zpívat. Velmi podceňovaná byla rozumová výchova. Chlapci navštěvovali soukromé školy, kam je doprovázel otrok zvaný paidagogos. Chlapci z chudých rodin se učili doma řemeslu od svého otce.

Starověký Řím

Rodina v tomto období byla opět patriarchálního typu – opět otec rozhodoval o životě dítěte, jeho prodání do otroctví, předání dítěte k osvojení nebo usmrcení dítěte. Římský filosof Seneca dokonce zdůrazňoval povinnost „odstranit bezcenný život“. Ve spise „*Institutio Oratoria – M. F. Quintiliana zdůrazňoval nebezpečí mravního ohrožení dětí a nabádal rodiče k pečlivému výběru pečovateli, vychovatelů a chův*“.³ U dětí předškolního věku měla být rozvíjena nejvíce paměť. Počátkem 7 let věku dítěte bylo zahájeno školní vzdělávání.

Výchova ve středověku

Společnost procházela na přelomu středověku a starověku obdobím velikých změn. Výchova ve středověku byla velice ovlivněna silícím křesťanstvím, které bylo přijato roku 313 ediktem milánským. Čímž výchova podlehla křesťanskému charakteru. Nový výchovný systém přijal jen ty prvky antiky, které nebyly v rozporu s nastupujícím křesťanstvím. Výchova vycházela z Ježíšova učení. Dítě mělo rovnocenné postavení před lidmi i Bohem a bylo chápáno jako Boží dar, který byl svěřen rodičům.

Děti z vyšší vrstvy společnosti byly od útlého věku vedeny a připravovány na svoji budoucí roli ve společnosti, také byly vedeny k úctě a poslušnosti. Děti na venkově byly vzdělávány vlastní zkušeností a přípravou na práci. Toto vedení bylo velmi jednostranné. Období dětství tvořilo velmi krátký časový úsek. Jakmile začalo dítě chodit a mluvit, tak bylo začleněno do společnosti dospělých.

Počátky předškolní výchovy v Českých zemích pocházejí ze středověku. Za dob Mistra Jana Husa (1371 – 1415) byla výchova založena na sebeovládání, ukázněnost, oddanost, ochotu pomoci a vzájemnou lásku. Byly také vydány první knihy o výchově. O dětství se také zmiňuje panovník Karel IV. ve svém životopise: „*Střežte se všeho hříchu ve věku útlém, malá chyba na začátku bude velikou na konci*“.⁴

³ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 13.

⁴ Vita Caroli – CD, Česká knihovna [online]. Verze 1.0. Praha: Otakar II., 2001. ISBN 80-86355-88-8.

V době husitství byly děti shromažďovány v Bratrských sborech, kam je rodiče přinášely od nejtělejšího věku. Bratrský sbor kontroloval, jak jsou rodiče přísní, ale i pečliví a laskaví. Nadále vznikají Bratrské domy, kam docházely děti předškolního věku, aby rodiče mohly pracovat a zajišťovat obživu.

Novověk

Mnoho změn ve vztahu k dítěti přichází v 16. a 17. Století. Podmínky ve výchově dětí se nejvíce mění ve vyšších vrstvách.

Mezi nejznámějšího a nejvýznamnějšího pedagoga této doby patří Jan Amos Komenský (1592 – 1670), který je označován jako „učitel národů“. Komenský se zamýšlel nad propojením všech stupňů škol. Princip návaznosti jednotlivých stupňů školského systému vedla k myšlence zřídit „poloveřejné“ školy, ve kterých se děti od 4 do 6 let připravovaly na vstup do školy.

Od narození do 6 let má být dítě vychováváno doma - v mateřském klíně (odtud mateřská škola). Podle systému školství si děti mají v tomto období rozvíjet vnímání, poznatky o svém okolí, hospodářství a náboženství.

Více pedagogických myšlenek určených rodičů, kteří mají dítě předškolního věku, najdeme v příručce Informatorium školy mateřské, kterou Komenský dokončil v roce 1632 při pobytu v Lešně. Toto dílo bylo určeno především matkám jako návod na výchovu dítěte. Na svoji dobu velní nadčasové dílo, jehož myšlenky a názory jsou aktuální i v dnešní době. Dítě je v očích Komenského považováno za dar – ty vyplívá hned z úvodu k 1. kapitole Informatoria „Dítka nejdražší Boží dar a klenot nejpilnějšího opatrován hodny jsou“.

Tato příručka obsahuje dvanáct kapitol, ve kterých Komenský radí, jak se mají rodiče starat o dítě předškolního věku. Jejich obsah lze vyčíst ze samotných názvů.

Kapitola 1. Dítka nejdražší Boží dar a klenot nejpilnějšího opatrování hodny jsou.

Kapitola 2. Nač Bůh rodičům dítka svěřil? K čemu je vést mají?

Kapitola 3. Jak bez vedení a cvičení mládež naprosto být nemůže.

Kapitola 4. V čem mládež hned od narození svého pomaličku cvičena a do šesti let věku svého vycvičena být má.

Kapitola 5. Kterak mládež v zdraví svém šetřena a cvičena být má. V této kapitole jsou na svoji dobu velmi moderní myšlenky, protože radí nastávajícím matkám jak si počínat, aby svému nenarozenému dítěti neublížily. „... *Zapotřebí matkám samým šetrnosti, aby něčím plodu svému neuškodily: předně střednosti a diety dobré, aby obžerstvím a opilstvím aneb zase posty nevěčasnými, ovšem pouštěním krve neb nastuzením nějakým atd. buď nezalily neb neusušily aneb aspoň nezemdlily plodu svého. Protože takové typci v čas těhotnosti vzdáleny býti mají...*“⁵

Kapitola 6. Jakým způsobem dívky v rozumnosti cvičeny být mají.

Kapitola 7. Jak v činech a pracech cvičeny mají být dívky.

Kapitola 8. Jak ve výmluvnosti cvičeny být mají dívky.

Kapitola 9. Jak v mravech a ctnostech mládež cvičit. Zde autor nesouhlasí s benevolencí a volností od rodičů. Je zde vysvětleno proč mají být děti vedeny ke kázní a jak ve výchově postupovat. V případě neposlušnosti dítěte má být dítě podle Komenského nejprve okřiknuto a napomenuto, pokud toto nepomůže „*přemrštiti metličkou, neb rukou pleštiti, pro ten cíl, aby se dítě upamatovalo, zahanbilo a na potom pozornější bylo. Kdež nelze mi než požebrati na některých rodičů opičí a oslovskou lásku, kteříž dítkám všeho folkujíce, bez kázně jich růst nechávají...* Ale ó sám ty nerozumné dítě! Vidiš-li při dítěti nerozum, proč mu k rozumu nesloužíš...“⁶

Kapitola 10. Jak v pobožnosti mládež zavoditi.

Kapitola 11. Jak dlouho mládež v mateřské škole zdržovat sluší?

Kapitola 12. Jak rodičové a pěstounové mládež k obecní škole připravovat mají. V této kapitole je především zmiňováno, jak důležité je, aby se dítě do školy těšilo. Komenský zmiňuje, že cokoliv vymyslíme pro to, aby se dítě do školy těšilo a mělo o vzdělání zájem, to do knihy patří.

---

⁵ Komenský, J. A.: Informatorium školy mateřské. Praha: Vetterlovská knihtiskárna, 1858, str. 27.

⁶ Komenský, J. A.: Informatorium školy mateřské. Praha: Vetterlovská knihtiskárna, 1858, str. 61 – 62.

Jan Amos Komenský je bezesporu jedním z největších pedagogů, jehož myšlenky i přes své stáří jsou velmi aktuální a cenné. I jiné knihy z dílny Jana Amose Komenského jsou velkým přínosem nejen pro literaturu. Z mnohých jmenuji Škola hrou, Svět v obrazech, Velká didaktika, Pravidla mravů.

Osvícenství

Velký vliv na výchovu měly myšlenky filosofů Jeana Jacquese Rousseaua a Johna Locka.

Angličan John Locke (1632 – 1704) se ve svém díle *„Několik myšlenek o vychování se věnoval v první části výchově malých dětí. Poukazoval na potřebu vyváženosti a dětské svobody. Dítě mělo být rozvíjeno od nejútlejšího věku, a to na základě přímé zkušenosti, kterou mělo získat ze svého okolí, prostřednictvím hry, příkladem i ponaučením.“*⁷ Ve svém díle uvádí *„Dětem je třeba učinit život tak zábavný a příjemný, jak to jen jde.“*⁸ Locke upřednostňoval individuální výchovu. Tvrdil, že dítě je nepopsaná tabule – tabula rasa, a až postupem času a zkušeností se na ni zapisuje. Smysly jsou zdrojem všeho poznání. Za hlavní složku výchovy považoval tělesnou, mravní a rozumovou. Dost byla zanedbávána citová výchova.

Jean Jacques Rousseau (1712 – 1778) ve své výchově propaguje přirozenost, svobodu a zajištění výchovy pro všechny od útlého dětství.

Jako autor publikací Emil čili o vychování upřednostňuje osobní zkušenost a citový vztah k dítěti. Prosazoval ochranu osobnosti a práv dítěte. Právě toto dílo přineslo jiný pohled na výchovu dítěte. Od dvou let má být dítě vedeno k tělesnému rozvoji a otužování, od 2 do 12 let mají být rozvíjeny smysly. Potom následují další výchovy. Tato rozčlenění je uvedeno v jeho románu, kde se také zmiňuje o výchově dívek. Podle Rousseaua by měla být výchova dívek založena na přípravnou roli matky a manželky. Dívky nemusí být příliš rozumově vzdělané.

Následovníkem Rousseaua byl Jan Jindřich Pestalozzi (1746 – 1827), který jeho myšlenky dále rozpracovával. Pestalozzi své poznatky získával přímo z praxe – prací

---

⁷ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 17.

⁸ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 17.

s dětmi. Nejvíce se věnoval dětem z chudých vrstev a sirotkům. K jeho nejznámějším románům patří *Linhart a Gertruda*, kde popisuje výchovu v rodině. Upřednostňuje individualitu a přirozený rozvoj dítěte.

Reformní hnutí 19. a 20. století

V 19. století docházelo k nepříznivé sociální situaci. Veliká zaměstnanost žen v továrnách, dětská práce a s tím související špatný zdravotní stav a vysoká dětská úmrtnost. Zlepšení přišlo na konci 19. století, kdy byl vydán zákaz práce dětem mladších 15 let.

Na počátku 20. století byly snahy o zlepšení kvality dětství, jako významného období v životě jedince. Také byly velmi žádány nové přístupy ve výchově.

Jednou z alternativ je způsob výchovy Marie Montessoriové, která je uvedena pod heslem „Pomoz mi, abych to dokázal sám“. Výchova je založena na principu pedocentrismu, to znamená, že cíle výchovy se podřizují potřebám a zájmům dítěte. Nejen tento alternativní směr je i v současnosti velmi populární a žádaný.

1.1.2. Počátky předškolních institucí

Instituce pro předškolní děti začaly vznikat z důvodu velké zaměstnanosti žen a potřebě postarat se o děti pracujících matek. Předškolní zařízení začínají vznikat na přelomu 18. a 19. století. Bývají nazývány opatrovny, útulky nebo azyl. V Čechách vznikají opatrovny, dětské zahrádky a mateřské školy.

Francie

Předchůdcem institucí pro malé děti byla takzvaná *škola pletení*⁹, kde se starší děti učily plést a mladší si hrály. Průkopníkem v oblasti vzdělávání a výchovy předškolních dětí byl farář Fridrich Oberlin (1749 – 1826). Zřizoval školy pro děti od

---

⁹ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 39.

4 do 7 let, v nichž jim předkládal základní poznatky a informace. Ve škole se zaměřoval na mravní, pracovní, intelektuální a náboženskou výchovu. Ve školách pletení zaučovala Oberlinova manželka budoucí vychovatelky. Následovnicí Oberlina byla markýza de Pastoret, která pokračovala v jeho snahách.

Počet zařízení ve Francii stoupal, po roce 1836 zde bylo 3308 útulků a z toho 2335 státních a 937 soukromých. I přesto byly tyto útulky přeplněné a vládla zde tvrdá školní kázeň, což samozřejmě vyvolávalo velkou kritiku.

Marie Pape – Carpentierová se snažila zlepšit situaci dětí v předškolních zařízeních, především nesouhlasila s nerespektováním věkových zvláštností u dětí a školský přístup. Nejprve pracovala jako pěstounka v asylech, později byla jmenována generální dozorkyní mateřských škol v Paříži. Také vydala mnoho svých myšlenek, které byly ovlivněny pedagogem Pestalozzím ve spisu přeloženým i do češtiny *Rady řídícím pěstounkám škol mateřských*¹⁰.

Německo

Vznikající zařízení pro nejmenší děti v 19. Století se jmenovala Kleinkinderbewahranstalt (opatrovna) a Kleinekinderschulen (školka). Tradice školství orientované na předškolní děti vychází z opatroven. První byla otevřena v roce 1802 v Detmildu Paulinou von Lippe Detmold. Tato žena se zasloužila o otevření nemocnice, sirotčince i školského semináře.

Roku 1819 vzniká v Berlíně zařízení pro děti od tří čtvrtě roku do pěti let, jehož zakladatelem byl profesor Wadzek. Také v Lipsku vznikají instituce pro děti předškolního věku. Veškeré tyto zařízení byly určeny dětem z nižších vrstev. To bylo změněno roku 1843, kdy byla v Darmstadtu založena Juliusem Fölsingem školka pro děti z vyšších vrstev společnosti. Ke hře děti nejvíce využívaly přírodní materiály (proutí, listí dřevo, ulity...). Naopak byla odmítnuta výuka čtení. Julius Fölsing v jednom svém díle uvedl: „*Než jeest dítěti 5 – 6 let, již mu naženeme strachu před školou, povídá se mu, co jest věděti, uměti a znáti, než tam vstoupí. Takovým předčasným vyučováním ničí se duch dítěte a život duševní zanikne, láska k učení*

---

¹⁰ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 42.

zvadne, než se byla ku květu dostala. Neničme poupat, chceme-li květy míti – neničme květů, chceme-li plody míti. Učiti předškolní mládež čísti jest velice nepřirozeno.“¹¹

Dalším významným německým pedagogem byl Fridrich Wilhelm August Fröbel, který byl ovlivněný myšlenkami Pestalozziho. V roce 1816 založil soukromý výchovný ústav. O 21 let později – roku 1837 v Blankenburku otevírá dílnu, ve které vyráběl učební pomůcky takzvané dárky. Postupem času tuto dílnu přeměnil na zařízení, kam si děti chodily hrát. V roce 1840 vznikala dětská zahrádka - Kindergarten, což bylo místo pro zaměstnání dětí, ale i cvičný ústav pro vychovatele.

Mezi pedagogické názory F.W.A. Fröbela patří podpora hry, rozvoj jemné motoriky (pomocí vyšívání, hry s kostkami...) rozvoj slovní zásoby (popis toho, co dítě z kostek vytvořilo). Také doporučoval společnou hru, která vedla k vytváření dobrých vztahů ve skupině. Využíval analýzu – vždy postupoval od celku k jednotlivému a tvrdil, že vychovatel má být dobrým partnerem ve hře. Systém tohoto pedagoga byl na dobu, ve které žil velmi pokrokový.

Česká republika

První instituce na území Čech se objevují ve 30. letech 19. století. Jednou z prvních byla Vzorná opatrovna v Praze Na Hrádku založena v roce 1832 a Karlínská opatrovna založena v téže roce. Cílem těchto opatroven měla být výchova dětí od 2 do 5 let věku, samozřejmostí byla příprava na přechod do školy. Pracovat zde mohl pouze kvalifikovaný pedagog, který musel prokázat znalost českého a německého jazyka. Prvním učitelem, který splňoval tyto požadavky, byl Jan Vlastimír Svoboda.

Následuje veliký rozvoj institucí, které jsou spíše pečovatelskými než vzdělávacími. Z tohoto důvodu vzniklo přesvědčení, že pro práci s malými dětmi se více hodí ženy. Od roku 1868 mohly v těchto zařízeních pracovat pouze svobodné ženy. Toto nařízení bylo v roce 1919 zrušeno.

Dalším významným okamžikem bylo vydání Říšského zákona (rok 1869) o obecném školství. Který upravoval vyučování a doporučoval zakládání předškolních institucí „§10. Při školách obecných zříditi se mohou zvláštní zřízení majíc k potřebám

---

¹¹ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 44.

místním, školy pro opatrování, vychování a vyučování dítek, které ještě nejsou povinny do školy choditi...“¹²

Poprvé jsou jesle a opatrovny charakterizované jako ošetrovací zařízení a mateřské školy jako výchovné instituce. Mateřské školy se měly stát veřejnými a dostupnými, byly z nich vyřazeny počátky trivia (čtení, psaní, počty). Nastal velký nárůst zařízení: „*V období 1896 – 1879 vylo otevřeno celkem 355 zařízení pro nejmenší, z toho 13 jeslí, 93 opatroven, 249 mateřských škol, z toho 166 českých a 189 německých.*“¹³

Počátkem 20. století společnost žádala reformu školských zařízení. Reforma byla vyhlášena na V. sjezdu pěstounek českých mateřských škol v roce 1908. O reformu usilovaly především Anna Süssová a Ida Jarníková.

Výběr požadavků z resoluce:

- *„Zlepšení mateřských škol, opatroven a jeslí dle návrhů přednesených na tomto sjezdu a v době nejbližších uskutečněných*
- *Počet dětí snížen na 20 na jednu sílu*
- *Každá mateřská škola buď samostatná od škol obecných oddělena z důvodu pedagogických i hygienických*
- *Mějž prostorné hřiště s pískem, trávnikem, záhony pro pěstování květin a zeleniny dětmi*
- *V budově budiž herna, šatna, sborovna, kde tovární čtvrt, i koupelna*
- *V každé škole buď hojnost hraček důkladných, rozbíracích a výhradně pro děti určených*
- *Lavice vyměněny buďte za stolky a židličky“¹⁴*

---

¹² Překlady zákonů ze Zák.říš. na r. 1869 pro Markr.Moravské str. 203.

URL:<<http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/ps09/dlibrary/web/rs.html> >[citováno: 8. července 2011]

¹³ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str.47.

¹⁴ Učitelské noviny č. 26/2008, Mateřinka nebo opatrovna URL:<<http://www.ucitelskenoviny.cz/index.php?archiv&clanek=1196>> [citováno: 10.července 2011]

Vznik Československa v roce 1918 byl dalším zlomovým okamžikem ve vývoji školství na našem území. V roce 1920 se konal *První sjez československého učitelstva a přátel školství v osvobozené vlasti*, kde zazněly i návrhy na přípravu zákona o mateřských školách.

V období 2. světové války (1939 – 1945) byl snížen počet zařízení pro předškolní děti z 1587 na 580. „*21.dubna 1948 byla schválena školským zákonem č. 95/1948 Sb. jednotná školská soustava – hovoříme o období socialistické předškolní výchovy.*“¹⁵

Od roku 1960 tvořila mateřská škola součást školské soustavy, kde byla nepovinná docházka. České školství bylo v období totalitního režimu pod silným ideologickým vlivem. Tomuto vlivu neušly ani mateřské školy, pro které to znamenalo školský charakter, především frontální výuka, využití pasivních metod, vysoké počty dětí ve třídách, časový tlak způsobený režimem dne a malým prostorem pro volnou hru dětí. Významnou součástí denního režimu byla tělovýchovná chvilka, kde byly děti otužovány a dle možností saunovány.

*Přehled denního režimu pro děti 5 – 6leté*¹⁶

Hodina	Činnosti
6: 30 – 8:20	Hry a činnosti podle volby dětí
8:20 – 8:40	Ranní cvičení – převlékání do cvičebních úborů, hygiena
8:40 – 9:00	Svačina
9:00 – 10:00	Dvě zaměstnání (s přestávkou)
10:00 – 12:10	Příprava na pobyt venku, pobyt venku, vycházka
12:10 – 12:50	Prevlékání – hygiena – oběd
12:50 – 14:30*	Hygiena – příprava na spánek – spánek (odpočinek na lehátku)*
14:30 – 14:50	Tělovýchovná chvilka s otužováním
14:50 – 15:00	Oblékání a hygiena
15:00 – odchod	Zájmové činnosti dětí, svačina, hry
*Odpočinek se postupně zkracuje a odpolední režim se posouvá.	

¹⁵ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str.51.

¹⁶ Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, str. 71.

Další neopomenutelnou část dne tvořil pobyt venku, trvající celé 2 hodiny. Bylo možné využívat školní zahrady nebo vycházky do okolí, které musely mít dobře promyšlenou pedagogickou náplň.

Po roce 1989 dochází ke změně režimu a tím i ke změně školského systému. Začínají vznikat soukromé, církevní instituce a školy s alternativním zaměřením – Montessori, Waldorf, Začít spolu, Zdravá mateřská škola a další.

Po revoluci hledala mateřská škola cestu, kterou se má vydat, pedagogové razantně odmítly pokračovat v přesně načasovaném programu vycházející z Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy (1984), ale také nevěděli, jak si mají počínat s nově otevřeným prostorem, který není tak přesně vedený. V současnosti je brán zřetel na individualitu dítěte a jeho specifické požadavky.

1.2. Základní pedagogické dokumenty

Se vznikem prvních zařízení pro děti předškolního věku se začaly objevovat publikace, které měly být nápomocí při pedagogickém vedení dětí.

První pracovní program nazvaný *Školka čili prvopočáteční, praktické, názorné, všestranné vyučování malých dětí k věcnému vybroušení rozumu a ušlechtnění srdce s navedením ke čtení, počítání a kreslení pro učitele, pěstouny a rodiče*¹⁷ od autora Jana Vlastimíra Svobody, který se inspiroval překladem díla od Leopolda Chimaniho. Cílem byla všestranná výchova, která čerpala z pedagogických myšlenek Jana Amose Komenského. Tato metodika měla sloužit ke sjednocení výchovného systému v tehdejší Rakousku.

Jako další dokument zabývající se výchovným systémem byl *Výchovný program první české mateřské školy u svatého Jakuba*¹⁸ z roku 1863. Inspirací pro tento dokument byla Školka J. V. Svobody, myšlenky F. W. Fröbela (pohybové hry, ruční zaměstnání) a systému předškolních institucí ve Francii. Velký důraz byl dán na kladný vztah dítěte a pěstounky.

---

¹⁷ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 58.

¹⁸ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 59.

Předškolní výchova byla v tehdejší době zaměřena na trivium, náboženství a rozumovou výchovu. Preferovaná byla hromadná výuka, kde převažoval slovní výklad. „Až roku 1872 byla Ministerským výnosem zakázána výuka trivium“.¹⁹

Předškolní výchova v českých zemích má dlouhodobou tradici a také mnoho významných osobností. Vedle Jana Amose Komenského a jeho pedagogických myšlenek, které jsou velmi aktuální i dnes, je nutné představit i osobnosti, které nejsou světově známé a přesto se zasloužily o rozvoj předškolní pedagogiky.

První učitelka mateřské školy Barbora Ledvinková, která se zasloužila o překlady zahraničních pedagogických děl s názvem *Rady řídícím pěstounkám, Mateřská škola – první pracovna dítěte*²⁰. Tato pedagožka vydala také metodické dokumenty *Škola mateřská a Nástin vývoje opatroven, školek a mateřských škol*.

Další významnou ženou byla Božena Studničková a její soubory her, písní a pohádek – *Úvahy a ukázky metodické práce v oboru škol mateřských, Pěstounkám škol mateřských*²¹. Ludmila Tesařová také ovlivnila pedagogiku tehdejší doby založením *Dětského loutkového divadla pro školu a dům*²².

Snahou o reformu předškolní výchovy je známá Ida Jarníková, která svůj návrh předložila v díle *Index pomůcek pro mateřské a nižší třídy škol obecných*²³, kde obsah vzdělávání rozdělila do čtyř oblastí:

- Člověk
- Zvířata
- Rostliny
- Různé – kam patří okolní svět dítěte, vztahy v rodině, život ve městě a na vesnici, dopravní prostředky...

Další publikace byla *Příručka pro všechny školy mateřské*²⁴, na základě ní si učitelky vytvářely vlastní vzdělávací plány. V této době si nesmíme představovat zmíněné pedagogické dokumenty jako povinnou metodiku, podle které se musel pedagog řídit. Práce v mateřských školách byla rozdílná, různé kvality a organizace.

¹⁹ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 60.

²⁰ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 60.

²¹ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 60.

²² Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 60.

²³ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 60.

²⁴ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 60.

„Poprvé se pokusily propracovat systém organizace mateřských škol Marta Řezníčková a Marie Bartušková ve *Sborovně mateřských škol* (Praha). Ke zlepšení organizace měl vést *Organizační řád pro mateřské školy a jesle hlavního města Prahy* z roku 1931. Později pak *Výchovné osnovy pro mateřské školy hlavního města Prahy* (1938)“.²⁵ Dokument o osmi stránkách, podle kterého se řídily učitelky nejen v Praze.

Učitel měl tři základní úkoly:

- Chránit zdraví dítěte a jeho vývoj
- Připravit dítě na školu (podporovat duševní vývoj, představivost, kázeň a soustředění)
- Zaručit dítěti radostné dětství plné hry a činností založených na zájmu dětí

Zmíněná studovna se snažila o zpracování výchovného programu pro děti předškolního věku. Šlo o snahu propojit rodinnou a kolektivní výchovu, odstranit způsob práce podobný škole, umožnit svobodný projev a podporovat hru dětí, jako základní činnost, která má dělat radost. Tyto osnovy byly oficiálně schválené, ale to nezaručovalo celostátní povinnost užívat je.

Léta 1945 – 1948 znamenala pro předškolní instituce na území Československa velký rozvoj. „V roce 1945 bylo v českých zemích 921 a na Slovensku 209 mateřských škol. Do roku 1948 se jejich počet v Česku zvýšil čtyřikrát a na Slovensku dokonce pětkrát.“²⁶ Tento nárůst znamenal požadavek na vytvoření kvalitních osnov předškolního vzdělávání.

V roce 1945 vydalo Ministerstvo školství první celostátní směrnici nazvanou Prozatímní pracovní program pro mateřské školy. Pro tento dokument byly inspirací prvorepublikové revoluční myšlenky. Téhož roku vychází kniha *Mateřská škola* od Jarmily Šukalové, která přinášela náměty a inspiraci pro učitelky.

Pracovní program pro mateřské školy vydaný roku 1948 vedl k organizaci pedagogické práce. „Cílem výchovy bylo formovat a vychovávat dítě v uvědomělého občana oddaného socialismu.“²⁷ Tento program uspořádan dle jednotlivých složek výchovy, zařadil nejasný pojem zaměstnání a zaměřoval se především na řízené činnosti.

---

²⁵ Šmelová, E.: *Ohlédnutí do historie předškolní výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 61.

²⁶ Šmelová, E.: *Ohlédnutí do historie předškolní výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 62.

²⁷ Šmelová, E.: *Ohlédnutí do historie předškolní výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 62.

Po roce 1948 začala být pedagogika pod vlivem sovětské ideologie, která měla za hlavní cíl vychovat dobrého socialistického občana. V této době byla výchova zaměřena kolektivně s důrazem na mravní výchovu, naopak byla opomenuta individualita dítěte.

První závazný dokument pro všechny československé mateřské školy z roku 1953 – *Prozatímní osnovy pro mateřské školy*²⁸ byl rozpracován pro dvě věkové kategorie (mladší a starší děti). Základem práce v mateřských školách byly povinná zaměstnání zaměřená především na rozumovou výchovu. Tento způsob výchovy vedl k přetěžování dětí, opomenutí individuality a omezení spontánní hry.

Další vydaná publikace *Osnovy pro mateřské školy* (1955) měla směřovat k výchově statečných a schopných lidí bránit naši vlast a nadále budovat komunistickou společnost. Na rozdíl od předchozího dokumentu byl vyzvednut význam hry jako základní činnosti důležité pro rozvoj dítěte a zařazena kapitola *Spolupráce mateřské školy s rodinou*²⁹. Bohužel systém této osnovy nadále připomínal školní koncepci, a proto byly nadále upřednostňovány zaměstnání a řízené činnosti před ostatními. Při práci na naplánovaných aktivitách byla ve velké míře opomíjena individualita dítěte.

V roce 1958 dochází k vydání příručky *„Pokusné osnovy pro mateřské školy,* ke kterým se v roce 1960 přidána kniha *Rok v mateřské škole,* tohoto roku jsou také vydány nové *Osnovy výchovné práce pro mateřské školy*³⁰, které dávaly učitelkám prostor pro plánování vlastní činnosti s ohledem na respektování individuality dítěte.

15.12. 1960 byl přijat nový školský zákon, který do systému předškolní výchovy zařadil jesle. Tímto se rozmezí předškolní výchovy vymezilo od narození po vstup do školy. Zařazení jeslí znamenalo vytvoření nových osnov, roku 1963 byly vydány *Osnovy výchovné práce pro jesle a mateřské školy*³¹, které platily do roku 1967. Výchovné složky byly rozděleny do dvou částí (dětí 3-5leté a děti 5-6 let). Od roku 1967 nahrazuje osnovy pojem program.

---

²⁸ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 63.

²⁹ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 64.

³⁰ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 64.

³¹ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 65.

Společně s programem vyšla *Metodika výchovné práce v jeslích a mateřských školách*³². Metodika byla rozdělena na dvě části – jesle a mateřská škola. Další členění bylo dle věku dětí a výchovných složek. V metodice je doporučována práce v malých skupinách a individuální přístup především pro děti mladšího věku. Děti si mohly spontánně hrát při ranním scházení. Zaměstnání a řízených činností se účastnily všechny děti. Hry byly uskutečňovány odpoledne po odpočinku a svačině. Individualita dítěte měla stanovenou dobu na odpoledne, kdy děti postupně odcházely domů a tím se snižoval počet dětí ve třídě.

Roku 1968 zaznamenal mnohé změny ve společnosti a politické sféře. Toto období se samozřejmě dotklo také pedagogiky. Došlo k reorganizaci školství, kde byly požadovány změny v koncepci předškolní výchovy, která měla být splněna do roku 1975. Předškolní výchova měla být předstupněm základní škole. Byly vytvořeny pokusné osnovy, které byly testovány ve vybraných mateřských školách ve školním roce 1973 – 1974 a 1974 – 1975. Výsledky poté hodnotil Výzkumný ústav pedagogický v Praze.

Další konkrétní cíle předškolní pedagogiky byly uvedeny v *publikaci Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy*³³. Byly stanoveny tyto cíle:

- Lépe připravit dítě na školu
- Při práci s dětmi brát ohled na věkové odlišnosti
- Působit podle politické ideologie

V roce 1978 vyšel *Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy a Metodika výchovné práce v předškolních zařízeních 1. – jesle a Metodika výchovné práce v předškolních zařízeních 2. – mateřské školy*.³⁴ Tyto publikace byly členěny jako předešlé publikace (tedy dle věku a výchovných složek). Cílem bylo:

- Všestranný harmonický rozvoj dítěte
- Úspěšné začlenění dítěte do školy
- Vést dítě v duchu ideových principů

---

³² Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 65.

³³ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 66.

³⁴ Šmelová, E.: Ohlédnutí do historie předškolní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 66.

Většina principů a norem tehdejší pedagogiky byla přijímána ze sovětské pedagogiky. Základním prostředkem byla hra – jako základní činnost dítěte, učení – formou řízených činností, práce – důležitá pro mravní výchovu a zábavy a slavnosti – které měly podporovat vztah ke společnosti a ideologii.

Režim dne, který byl zpracován a striktně dodržován, moc času a prostoru dětem ke hře nedával. Individuální a spontánní činnosti probíhaly od 6:00 do 8:35 hodin v době scházení dětí a potom od 15 hodin, kdy docházelo k postupnému odcházení dětí domů. Dopolední činnosti se podobaly vyučování ve škole. Pěti a šestileté děti měly dopoledne dvě zaměstnání.

Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy vydaný v roce 1984 a roku 1988 doplněný o metodické příručky upřednostňoval hru, práci a zábavné činnosti. Tento program byl platný do roku 1990. Po tomto roce se začínají vytvářet vlastní plány, pro které byly inspirací i alternativní směry. Mnohé učitelky hledaly inspiraci také v dokumentu z roku 1960 Rok v mateřské škole.

1.3. Bílá kniha

V současné době vedení vzdělávací politiky vychází z Národního programu vzdělávání v České republice – takzvaná Bílá kniha. V tomto programu je rozpracovaná koncepce vzdělávání do roku 2010. Závazný dokument – Bílá kniha vznikla 7. dubna 1999 a stanovuje záměry našeho školství. Finální podoba Bílé knihy byla schválena 7. dubna 2001.

Cílem tohoto programu je celoživotní učení a vybudování kladného vztahu k učení. Pomocí vzdělání nezískávat pouze rozumové schopnosti, ale také duchovní, emocionální, empatické, schopnost přizpůsobit se a uplatnit se dnes, ale i v budoucnosti. Bílá kniha stanovuje několik úkolů:

- Vytvořit pozitivní podmínky pro celoživotní učení
- Užívat získané poznatky v praxi
- Brát ohled na místní a regionální tradice, zvyky...

Aby vzdělávací politika směřovala k vytyčeným cílům, je nutné dbát na tyto principy:

- *„Spravedlivý přístup ke vzdělávacím příležitostem*
- *Maximální rozvoj potenciálu každého jedince*
- *Proměna tradiční školy*
- *Nově utvářený vzdělávací systém*
- *Zvyšování statutu a profesionality pedagogů*“³⁵

1.4. Rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

V březnu 2001 byl vydán Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále RVP PV) a upraven byl roku 2004, kdy vstoupil v platnost. Jde o kurikulární dokument, ve kterém najdeme společnou část, kterou je nutné zachovat, ale zároveň umožňuje pedagogům úpravu a realizaci dle vlastních podmínek. Představuje tvořivou a odpovědnou práci ve prospěch dětí, která vychází z profesionality a svědomí pedagoga.

Kurikulární dokumenty jsou rozděleny na dva stupně:

1. Stupeň – programy obecné – dané státem: Státní program vzdělávání a Rámcově vzdělávací programy
2. Stupeň – Školní vzdělávací programy – konkrétní dokumenty zpracované na základě požadavků státu a „na míru“ dané škole

To znamená, že RVP PV je základním pedagogickým dokumentem, podle kterého si každá mateřská škola vytváří vlastní Školní vzdělávací plán a ten je povinnou dokumentací mateřské školy.

Hlavní myšlenkou RVP PV je integrovaný přístup k vzdělávání rozložený na prožitkovém a kooperačním učení hrou. Vhodnou metodou je také spontánní sociální učení a činnosti, kde si děti získávají přímé zážitky tedy prožitkové učení, které může být i řízené.

---

³⁵ Svobodová, E. a kol.: Vzdělávání v mateřské škole. Praha: Portál, 2010, str. 18.

Znaky prožitkového učení:

- Spontaneita (sám se chci zapojit do činnosti)
- Objevnost (mám radost z poznávání)
- Komunikativnost
- Aktivita
- Tvořivost

Pedagog by měl mít na paměti, že to, co dítě prožije a přijme z okolí v prvních letech života, bývá trvalé. Proto se nesmí podceňovat předškolní výchova a vzdělávání, při níž je nutné respektovat individualitu každého dítěte, zasahovat a rozvíjet celou jeho osobnost. Dítě by se mělo nacházet v jeho přirozeném prostředí, které je zajímavé, podnětně bohaté a vhodné pro jeho optimální rozvoj.

Z těchto podmínek vyplívají tři záměry předškolního vzdělávání:

1. *Rozvíjení dítěte a jeho schopnosti učení (rozvíjet tělesnou stránku, řeč, fantazii, zájmy, nadání)*
2. *Osvojení si základních hodnot, na nichž je založena naše společnost (rovnost všech lidí, spolupráce, komunikace)*
3. *Získávání osobní samostatnosti a schopnosti projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí (zdravé sebevědomí a sebedůvěra, vést děti k zájmu podílet se na společnosti a činnostech ve škole i v rodině)*³⁶

Obsah předškolního vzdělávání je rozdělen do interakčních oblastí:

1. Dítě a jeho tělo (oblast biologická) – cílem této oblasti je podporovat rozvoj fyzické stránky (pohybové, manuální a sebeobslužné dovednosti).
2. Sítě a jeho psychika (oblast psychologická) – záměrem je podpora duševní pohody, rozvoj intelektu, řeči, jazyka, citů, vůle).
  - Jazyk a řeč
  - Poznávací schopnosti a funkce, myšlenkové operace, představivost a fantazie
  - Sebepojetí, city, vůle
3. Dítě a ten druhý (oblast interpersonální) – tato oblast se snaží o podporu kladných vztahů v dětském kolektivu a přátelských vztahů dítě – dospělý.

---

³⁶ Kol. autorů: Rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Praha: VÚP, 2004

4. Dítě a společnost (oblast sociálně – kulturní) – v této oblasti je snaha zapojit dítě do poučnosti, učit dítě poznávat kulturu a umění. Pomocí dítěte získávat znalosti a dovednosti, které jsou celospolečensky uznávané.
5. Dítě a svět (oblast interpersonální) – z této oblasti získávají děti informace o okolním světě, vliv člověka na přírodu – jak kladný, tak i záporný. Učí se vnímavosti a ohleduplnosti vůči životnímu prostředí.

Školní vzdělávací program je stěžejní dokument každé mateřské školy, který se předkládá při České školní inspekci. Při jeho tvorbě lze využít vydanou publikaci Výzkumného ústavu pedagogického v Praze: Manuál pro tvorbu školního vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání dostupný na www.vuppraha.cz.

1.5. Současná předškolní výchova v České republice

Současná předškolní výchova spočívá především na vzdělávacích činnostech, ne pouze jako poskytnutí péče či hlídání, které umožňuje rodičům pracovat.

Předškolní vzdělávání podle zákona č.561/2004 Sb. – školský zákon ve znění pozdějších předpisů podporuje:

- Rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku
- Zdárný citový, rozumový a tělesný rozvoj
- Osvojení základních pravidel chování, základních životních hodnot a mezilidských vztahů
- Návaznost na pokračování v dalším vzdělávání
- Vyrovnání nerovností ve vývoji dítěte
- Péče o děti se specifickými vzdělávacími potřebami

Do předškolního zařízení se přijímají zpravidla děti od tří do šesti let. Ředitel mateřské školy rozhoduje o přijetí dítěte nebo stanoví zkušební dobu pobytu v mateřské škole, která nesmí být delší než 3 měsíce. Přitom jsou přednostně přijímány děti v posledním roce před zahájením povinné školní docházky. V případě, že není možné

přijmout toto dítě z kapacitních důvodů, zajistí obec, ve které má dítě trvalé bydliště, umístění (přijetí) do jiné mateřské školy.

Docházka pro děti předškolního věku není povinná. Je jen na volbě rodičů, zda dítě mateřskou školu navštěvuje či ne, i když se začínají vést úvahy o zavedení povinné docházky dítěte poslední rok před nástupem do školy.

K předškolnímu vzdělávání mohou být přijaty děti s jinou státní příslušností. Cizinci, kteří jsou občané státu Evropské unie, mají stejné podmínky jako občané České republiky. Pro nečlenské občany platí také stejné podmínky, pouze musí prokázat, že mají oprávnění povolení k pobytu nad 90 dnů.

Docházka dítěte do předškolního zařízení může být ukončena předchozím písemným oznámením zákonným zástupcům z důvodů:

- Dítě se bez omluvy neúčastní předškolního vzdělávání déle než dva týdny
- Zákonný zástupce závažným způsobem opakovaně narušuje provoz mateřské školy
- Ukončení docházky doporučí lékař nebo školské poradenské zařízení
- Zákonný zástupce opakovaně nehradí školné a stravné

Veškeré činnosti organizované v mateřské škole by měly sloužit k rozvoji a prospěchu dítěte. Mateřské školy mohou být zřízeny jako celodenní, polodenní a internátní.

- Celodenní provoz mateřské školy vzdělává děti déle než 6,5 hodiny denně (maximálně 12 hodin denně)
- Mateřská škola s polodenním provozem vzdělává nejdéle 6, 5 hodiny denně
- Internátní provoz poskytuje dětem celodenní vzdělávání i noční péči, v této mateřské škole je možnost zřídit třídy s celodenním nebo polodenním provozem

Celé předškolní vzdělávání (mezinárodně označeno ISCED 0) má 3 ročníky.

- První ročník, kde jsou umístěny děti, které ve školním roce dovrší věku 4 let
- Druhý ročník je určen pro děti, které dovrší 5 let
- Třetí ročník navštěvují děti, které ve školním roce dovrší 6 let a děti s odloženou školní docházkou

Není povinné dodržovat toto rozdělení do tříd. V praxi se většinou děti zařazují od tříd různě, bez ohledu na věk. Toto řešení bývá nejpreferovanější (a velmi prospěšné). Jedna třída mateřské školy se naplňuje do počtu 24 dětí. Mateřská škola s jednou třídou, má mít nejméně 15 dětí, mateřská škola s dvěma a více třídami má nejméně 18 dětí v každé třídě. Pokud je v obci pouze jediná mateřská škola s jednou třídou, má mít nejméně 13 dětí. Třída, kde je zařazeno dítě se zdravotním postižením, má mít nejméně 12 dětí a maximálně 19 dětí.

Všechny mateřské školy se řídí Rámcově vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání a při tvorbě svých Školních vzdělávacích programů pro předškolní vzdělávání mohou použít Manuál pro tvorbu školního vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání, nebo další materiály, čímž nám vznikají různé alternativy, ze kterých si mohou rodiče volit při výběru mateřské školy. Alternativní směry se v České republice rozvíjely až po roce 1989.

Při výběru mateřské školy se můžeme setkat s následujícími variantami:

- Škola Montessori – zakladatelkou byla Maria Montessotiová (1870 – 1952), která založila roku 1907 v Římě *Dům dětí pro děti od 3 do 6 let, kde bylo z počátku asi padesát dětí z chudých rodin.* ³⁷ Škola pracuje s heslem „Pomoz mi, abych to dokázal sám!“
- Waldorfská škola- zakladatelem je Rudolf Steiner (1861 – 1925), takto zaměřené školy kladou důraz na spolupráci. *Východiskem waldorfské pedagogiky je antroposofie (podle názvu moudrost o člověku). Je charakterizovaná jako samostatná duchovní věda o nadmyslovém poznání světa a určení člověka.* ³⁸
- Začít spolu Step by Step - tento alternativní směr dbá na spolupráci s rodinou, v České republice začíná být populární, u nás se začíná rozvíjet od roku 1994 a v současnosti je do tohoto projektu zapojeno 59 mateřských škol. *Důraz je kladen na úctu k dítěti, respekt a důvěru, orientaci na jeho vnitřní aktivitu, tvořivé síly, vlastní prožitky a zkušenosti.* ³⁹

³⁷ Šmahelová, B. : Nástin vývoje pedagogického myšlení. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2008, str. 57.

³⁸ Šmahelová, B. : Nástin vývoje pedagogického myšlení. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2008, str. 58.

³⁹ Dujková L., Gardošová, J. a kol.: Vzdělávací program Začít spolu, Metodický průvodce pro předškolní vzdělávání. Ptaha: Portál, 2003, str. 12.

- Zdravá škola – u nás je spojena se jménem Miluše Havlíkové. Je zaměřena na snahu o navození klidného, říjeného a bezstarostného prostředí pro vzdělávání. Zdravá znamená cíl, kterého se snaží škola dosáhnout. Chce poukázat na nutnost spolupráce jedince se světem a prostředím. Klade si cíle a chce přispívat:

1. *K tvorbě podmínek pro tělesnou, duševní a společenskou pohodu dítěte po dobu jeho pobytu v mateřské škole*
2. *K výchově předškolního dítěte ke zdravému životnímu stylu, jež je charakterizován*
  - a. *Návyky a dovednostmi zdravého životního stylu,*
  - b. *Odolností vůči stresům a zdraví škodícím vlivům, které mohou vést ke zneužití a závislostem⁴⁰*

Celkově se dá říci, že je mnoho mateřských škol, které nejsou alternativní, ale využívají pouze některé prvky různých možných přístupů pro vzdělávání dětí předškolního věku.

V minulých letech jsme se setkali se zvýšenou porodností, což nám dnes přivádí do mateřské školy více zájemců, než jsou schopné třídy přijmout. Tato situace „nutí“ zřizovatele k přístavbě a otevírání nových tříd. Nejen zřizovatelé chtějí uspokojit rodiče s dětmi a tak nám v dnešní době opět vznikají firemní mateřské školy. Vznik těchto zařízení podporuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a jejich cílem má být podpora rovných pracovních příležitostí mužů a žen, propojení rodinného a pracovního života.

Další mateřské školy vznikají při vysokých školách. Tyto školy nejčastěji navštěvují děti zaměstnanců a studentů. Nejznámější takto vzniklou mateřskou školou je Univerzitní mateřská škola Lvíčata, jejímž zřizovatelem je České vysoké učení technické v Praze. Takto vzniklé zařízení pro děti není pouze v České republice, najdeme je například v Tokiu (založena roku 1906), Kansai – Japonsko (založeno roku 1951) anebo Los Angeles.

Novinkou, která postupně vzniká je mateřská škola v lese. Jednu takovou mateřskou školu najdeme v pražském Toulcově dvoře – je to Lesní mateřská škola Lesníček, která je v provozu od září 2010. Navštěvuje ji 15 dětí dva dny v týdnu. U dětí jsou dva pedagogové a rodiče platí 2000,- Kč měsíčně bez stravy. Základní myšlenkou

---

⁴⁰ Havlíková, M. a kol.: Zdravá mateřská škola. Praha:Portál, 1997, str. 17.

této instituce je, že děti tráví veškerý čas v přírodě. Tato škola není ve světě ojedinělá. V Dánsku vznikla první lesní mateřská škola v roce 1950 a byla inspirací pro další vznik těchto institucí. Například v Německu vznikaly od roku 1968 a oficiálně fungují od roku 1993. Nyní má Německo okolo 450 lesních mateřských škol.

Nadále si rodiče mohou vybírat z dalších mateřských škol, jako jsou soukromé mateřské školy, církevní mateřské školy, nebo zaměřené na některý jazyk například anglická mateřská škola.

Podle dat Českého statistického úřadu⁴¹ bylo v provozu ve školním roce 2010/2011 celkem 4880 mateřských škol se 13988 třídami, ve kterých bylo umístěno 328612 dětí. S dětmi v tomto školním roce pracovalo 25737 učitelů. Velkou převahu mezi pedagogickými pracovníky měly ženy (25671). Pro letošní školní rok nejsou výsledky zveřejněné, ale předpokládám, že počet zřízených mateřských škol (i tříd) poroste a s tím i počty dětí umístěných v těchto zařízeních.

---

⁴¹ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. [online]. [cit. 2012-02-09]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/home>

2. Děti v mateřské škole

V mateřské škole se setkáváme s velkým množstvím dětí, které mají něco společného a v některých oblastech se navzájem liší. Úkolem předškolního pedagoga je optimálně rozvíjet osobnost dítěte a podílet se na jeho zdravém tělesném, rozumovém i citovém vývoji.

2.1. Věk dítěte z pohledu vývojové psychologie

Předškolní období trvá od 3 do 6 až 7 let a předchází mu období batolecí. Pro konec předškolního období je charakteristický vstup do základní školy, což je veliký sociální mezník v životě dítěte. Toto období bývá také nazýváno jako „věk mateřské školy“ – i když je toto označení sporné, protože některé děti do mateřské školy nechodí, tudíž je rodinná výchova stále základ. V tomto období je pro dítě důležité něco zvládnout a tím si potvrdit svoje kvality, být aktivní a své poznatky užívat v praxi.

Tělesný vývoj dítěte

Dítě ve 3 letech měřívá 90 – 96 centimetrů a váží okolo 13 – 16 kilogramů. Zvládá udržet rovnováhu, stát na jedné noze, má rádo skluzavky a rádo kope do míče.

Dítě ve 4 letech měřívá 97 – 104 centimetry a váží 14 – 18 kilogramů. Děti v tomto věku mají větší potřebu pohybu, která vede ke zdokonalování hrubé motoriky, otužování a odolnost vůči nemocem.

Dítě v 5 letech měřívá 105 – 111 centimetrů a váží 16 – 21 kilogramů.

S přibývajícím věkem dítě roste a přibývá na váze. Veškeré zmíněné poznatky jsou orientační, každé dítě je originál a tak i jeho vývoj je individuálně specifický. „*Neexistuje takzvané normální nebo průměrné dítě.*“⁴²

---

⁴² Bacus, A.: Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let. Praha: Portál, 2009, str. 122.

Motorický vývoj

Motorický vývoj není v tomto období tak dynamický a nápadný. V oblasti jemné a hrubé motoriky jde o zdokonalování a vylepšování koordinace pohybů. Vývoj motoriky je spojená s dozráváním svalstva, nervového systému, ale tak i s procvičováním.

Lepší pohyby se projevují v lepší soběstačnosti – oblékání, obouvání bot i zavazování tkaniček (okolo 5. roku). Dítě zvládá chůzi po rovném i nerovném terénu, ze schodů i do schodů, skákat po jedné noze. Jemnou motoriku si dítě cvičí především hrou – různé kostky, stavebnice, skládačky, plastelína. Děti většinou rády pracují s výtvarnými materiály – pastelky, barvy, štětce, také rády vystřihují a lepí. Lateralita je v tomto období zcela zřetelná (pravorukost, levorukost).

Vývoj řeči

Ve věku tří let je řeč ještě nedostatečná a velice individuálně specifická. Často dítě nahrazuje některé hlásky jinými anebo je vyslovuje špatně. Tento jev bývá označován jako dětská patlavost, který postupem času vymizí (asi okolo 4. až 5. roku).

Pokrok je patrný i ve stavbě vět (ve dvou letech používá dítě dvouslovné věty, ve třech letech souvětí). Také dítě jeví zájem o mluvenou řeč – dítě vydrží i delší dobu poslouchat různé příběhy, pohádky a vyprávění jak čtené, tak reprodukované na CD. Dítě si rychle a snadno pamatuje různé říkanky a rádo je opakuje. Také se dítě nebojí zpívat, ale zpěv je ještě nedokonalý. Dítě v tomto období zná své jméno, později bydliště a dobře označuje barvy.

Počátkem předškolního období doznívá období otázek – neustálé kladení otázky „Co to je?“ označováno jako 1. období otázek. V průběhu předškolního věku se dítě začíná ptát na příčinu a původ (4 – 6 let). Je to 2. období otázek „Nač? Proč? Jak?“.

Velké individuální rozdíly se projevují ve slovní zásobě, 3leté dítě běžně používá 300 – 1000 slov, před nástupem do školy užívá dítě asi 3500 slov. Časté je také vytváření neologismů, tedy analogické vytváření slov podle již známých slov (buben – bubnovat, sekera – sekerovat).

V předškolním věku mluví dítě často s hračkou nebo samo se sebou.

- „Řeč sociální – slouží ke komunikaci s ostatními.
- Řeč pro sebe (egocentrická řeč) – není určena pro nikoho druhého – bývá ve spojení s myšlením. Tato řeč má jinou formu i obsah než běžná komunikace s druhým člověkem. Egocentrická řeč postupem času přechází na vnitřní řeč, která není artikulovaná.“⁴³

Podle Vágnerové⁴⁴ může mít egocentrická řeč různé významy:

- Expresivní – dítě vyjadřuje slovně své pocity
- Regulační – dítě uděluje samo sobě nejrůznější pokyny a tím řídí své chování například „To nesmíš dělat.“
- Kognitivní – funguje jako prostředek uvažování, dítě slovně komentuje své jednání a tím se snaží pochopit vzniklou situaci, tento komentář pomáhá i k zapamatování

Vývoj poznávacích procesů – Kognitivní vývoj

Dítě v předškolním období rádo poznává nové věci ze svého okolí. Podle J. Piageta přechází dítě ze symbolického předpojmového myšlení do fáze názorného intuitivního myšlení. I když se způsob myšlení dítěte vývojově posunul ku předu, ještě není natolik dokonalé. „*Jeho myšlení tedy nepostupuje dosud podle logických operací – je prelogické, předoperační. Jak symbolické, tak i předoperační myšlení je stále ještě úzce vázáno na vlastní činnost dítěte.*“⁴⁵

Vágnerová se ve své knize Vývojová psychologie⁴⁶ uvádí, že uvažování předškolního dítěte lze rozdělit:

1. Způsob jak dítě nazírá na svět, jak a jaké informace si vybírá
  - a. Centrace – je redukce informací, kdy dítě ulpívá na jednom podstatném znaku a nebere v potaz další

⁴³ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I. Praha: Karolinum, 2008, str. 195 – 196

⁴⁴ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I. Praha: Karolinum, 2008, str. 196.

⁴⁵ Langmajer, J., Krejčíková, D.: Vývojová psychologie. Praha: Grada Publishing, 2006, str. 90.

⁴⁶ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I. Praha: Karolinum, 2008, str. 174 - 176

- b. Egocentrismus – dítě se zaměřuje pouze na svůj subjektivní názor a je přesvědčeno, že je jediný správný a možný, neumí posuzovat dění z více hledisek
  - c. Fenomenismus – „někdy také označován prezentismus (vazba na přítomnost)“⁴⁷ to znamená, že dítě chápe svět tak, jak se mu jeví
  - d. Prezentismus – se váže na přítomnost a souvisí s fenomenismem, pro dítě má toto veliký význam – to, že je všechno tak, jak to dítě vidí, mu dává pocit sebejistoty
2. Způsob, jakým tyto informace zpracovává a jak svá zjištění interpretuje
- a. Magičnost – dítě si přibližuje reálný svět pomocí fantazie, dítě v tomto období ve velké míře nerozlišuje mezi skutečností a svojí fantazií
  - b. Animismus a antropomorfismus – dítě dává neživým předmětům lidské vlastnosti (polidšťování), například když dítě ostříhá panence vlasy, tak mu činí potíže pochopit, že už nenarostou když jemu samotnému vlasy dorůstají; dítě také nechápe fyzikální pohyby a tudíž se domnívá, že tyto proměny mají nějaký cíl třeba že, sluníčko v noci nesvítí, protože spí
  - c. Absolutismus – „přesvědčení, že každé poznání musí mít definitivní a jednoznačnou platnost. Tato tendence je jedním z projevů dětské potřeby jistoty.“⁴⁸

Vývoj myšlení je velmi individuální a specifický proces. Dítě v předškolním věku neberou v potaz informace, které by jim bránily a komplikovaly pohled na svět „Předškolní děti interpretují realitu tak, aby pro ně byla srozumitelná a přijatelná. Ze stejného důvodu se objevují nepravé lži, takzvané konfabuace. Děti kombinují vzpomínky s fantazijními představami, ovlivněnými jak nezralostí, tak aktuálními potřebami s citovým laděním.“⁴⁹

Dítě dává přednost statistickým znakům s aktuálního stavu. Tyto úvahy byly potvrzené Piagetovým pokusem s vláčky. Kdy je pro dítě podstatné, kde vláček zastavil a ne odkud vyjel a jakou rychlostí jel. Záleží na způsobu, jakým je dítěti zadán.

⁴⁷ Doňková, O., Novotný, J., S.: Vývojová psychologie pro sociální pedagogy. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009, str. 95.

⁴⁸ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I. Praha: Karolinum, 2008, str. 175.

⁴⁹ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I. Praha: Karolinum, 2008, str. 182.

V tomto období má také dítě problém vnímat celek jako spojené části dohromady. Prelogické myšlení dítěte předškolního věku se projevuje ve způsobu zpracování informací. Toto se nejvíce projevuje v klasifikaci a třídění. Dítě třídí věci, hračky podle různých kritérií. Piaget:

- „Ve 2,5 až 5 letech seskupuje objekty dle jedné kvality (například tvaru, barvy)
- Od 5 – 7 let jsou děti schopny třídít objekty podle dvou různých charakteristik (například jak barvy, tak tvaru)
- Od 7 až 8 let, tedy podle Piageta ve stádiu konkrétních operací, lze již mluvit o skutečné kalsifikaci⁵⁰

S tříděním souvisí pojem řetězové pojetí, které stanovil Vygotský. Jde o to, že dítě třídí předměty podle určitého kritéria například podle barvy a najedou, změní kritérium pro toto řazení a začíná předměty třídít podle tvaru. Tento jev poukazuje na nezralost a neschopnost své znalosti správně aplikovat.

Chápání prostoru

Dítě v předškolním věku již rozlišuje a správně používá pojmy nahoře, dole. Pravolevou orientaci si dále upevňuje až ke konci předškolního období – s nástupem do školy.

Orientace v čase

Dítě v předškolním věku nerozumí pojům za hodinu, pozítří a tak dále. Časové události je lépe vysvětlovat na dítěti známých a opakujících se dějích. Například ještě třikrát se vypsíš a pojedeme na hory.

Emoce

V předškolním období se u dětí očekávají stabilnější a vyrovnanější emoční reakce. I v tomto období dítě snadno přechází z radosti a smích k pláči a naopak. Děti v tomto věku bývají převážně pozitivně naladěny.

---

⁵⁰ Doňková, O., Novotný, J., S.: Vývojová psychologie pro sociální pedagogy. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009, str. 96 – 97.

Podle Vágnerové⁵¹ jsou typické způsoby emočního prožívání:

- VZTEK A ZLOST – nejsou tak časté, objevují se v kontaktu s druhou osobou, při nahromadění příkazů a zákazů, když je dítě frustrováno
- PROJEVY STRACHU – souvisejí s bohatou dětskou představivostí
- VESELOST – spojena s dětskými žerty, rozvíjí se smysl pro humor, dětské vtipy bývají jednoduché, 4leté dítě považuje za humorné opakování slov, děti v tomto věku nerozumí ironii
- Dítě v předškolním věku je schopné něco očekávat a TĚŠIT SE na něco

Po 5 roku jsou děti schopny chápat, že nám něco činí radost jen z poloviny – emoční ambivalenci. V 6 letech je dítě schopné vyjádřit svůj pocit „Mám radost, že jsem v divadle, ale jsem smutný, že tu není moje máma“.

„V předškolním věku začínají děti chápat příčiny emočních reakcí, uvědomují si, že určité situace obvykle vyvolají stejné pocity.“⁵²

Také se vyvíjejí složitější emoce a dokáže o svých citech mluvit. Od 6 let dítě chápe, že i když se někdo usmívá, nemusí být veselý, rozumí skrývání emocí. Společně s vývojem citů se vyvíjí emoční inteligence, kdy je dítě schopno vcítit se do druhého, projevit empatii a soucit s druhým. Poprvé se objevuje pocit viny a sebehodnocení emoce (jak pozitivní, tak negativní) dítě dokáže být na sebe hrdé.

Paměť

U předškolního dítěte dochází ke zdokonalování a rozšiřování paměti. Zapamatování probíhá spontánně a bezděčně bez předchozího úmyslu, tudíž je neúmyslné zapamatování přínosnější. Děti často využívají mechanickou paměť. Také si často zapamatují něco neobvyklého, co je zaujme. Získané poznatky v jedné oblasti dítě těžko přenáší a aplikuje v oblasti jiné.

---

⁵¹ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I. Praha: Karolinum, 2008, str. 197.

⁵² Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I. Praha: Karolinum, 2008, str. 198.

Kresba

Jednou z činností, která vede ke zdokonalení jemné motoriky je kresba. Prostřednictvím kresby sděluje dítě svůj pohled na svět (má symbolický charakter), vlastní názor a fantazii. Mimo jiné, slouží kresba jako prostředek pro diagnostiku.

Vágnerová ve své knize *Vývojová psychologie*⁵³ uvádí tyto fáze ve vývoji kresby dítěte:

1. Presymbolická, senzomotorická fáze – charakteristická pro dítě batolecího věku, pro dítě je zajímavá činnost (tahy tužkou a pohyb), o výsledek se nezajímá.
2. Fáze přechodu na symbolickou úroveň – postupem času dítě zjistí, že na papír může ztvárnit realitu, přechází do symbolické fáze. Dítě svůj obrázek pojmenovává po dokončení podle nějakého výrazného znaku.
3. Fáze primárního symbolického vyjádření – dítě ztvární na papír to, co si předem určilo.

V kresbě se uplatňuje rychlý růst rozumového pochopení světa. Ve 3 letech dítě ovládá pohyby rukou, nečiní mu problém napodobovat různé směry čáry (horizontální, vertikální, kruhovou). V předškolním věku je dítě nejprve ve fázi tvarů a symbolů. Ve 3 letech zvládá nakreslit kruh, ve 4 letech zvládne kresbu křížku, v 5 letech čtverec a v 6 letech zvládne nakreslit trojúhelník.

Okolo 5 roku dítě přichází ve vývoji kresby do fáze naivního realismu, „*kdy dítě nekreslí, co aktuálně vidí, ale co dobře zná*“.⁵⁴

Kresba lidské postavy

Jedním, co dítě nejčastěji ztvárňuje na svých kresbách je lidská postava. Podle způsobu, jak dítě vyobrazuje postavu člověka, lze určit psychický vývoj dítěte.

Při zobrazování lidské postavy kreslí dítě nejprve kruh, který má představovat hlavu. Po 3 roku dítě přidává oči, ústa a nos. Pro dítě je obličej velmi důležitý, neboť slouží k navazování sociálních kontaktů. Později dítě přidává ruce a nohy. V tomto období dítě kreslí takzvaného hlavonožce (cefaloida).

⁵³ Vágnerová, M.: *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2008, str. 183 – 184.

⁵⁴ Doňková, O., Novotný, J., S.: *Vývojová psychologie pro sociální pedagogy*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009, str. 91.

„Stádiem subjektivně fantazijního zpracování, respektně prelogického postupu. Takto zobrazují lidskou postavu 4 – 5leté děti, toto pojetí je typické akcentací detailů, které jsou chápány jako důležité, typickým příkladem jsou průhledné kresby.“⁵⁵

Po 5. roce dítě zobrazuje kromě hlavy a končetin, také trup a v některých případech přidává detaily (uši, vlasy, prsty). Před koncem předškolního období se kresba dítěte začíná podobat realitě. Dochází ke zdokonalování kresby, přidávání detailů, také lze poznat pohlaví ztvárněného na obrázku.

Vývojem dětské kresby se ve svých pracích zabývají autorky Rhoda Kelloggová a Lea Švancarová s manželem.

Děti nejdříve kreslí lidi ze svého okolí, které dobře znají, potom pohádkové bytosti, zvířata a nakonec neživé předměty (například auto). Také se často stává, že dítě pro svoji kresbu využije zeď v místnosti, protože ji chápe jako největší prostor pro svoji výtvarnou tvorbu.

Hra

Velmi významnou část dne dětí v předškolním období zabírá hra. Hra je primární věc, která je pro děti předškolního věku typická a důležitá pro vývoj jedince. Dítě předškolního věku stráví hrou nejvíce času, potom následuje učení a nejméně času věnuje dítě práci.

„Hra je činnost (fyzická nebo psychická), která je vykonávána jen proto, že je libá a že přináší dítěti uspokojení samo o sobě, bez vnějšího uloženého cílem ať je to činnost sama o sobě příjemná, nebo i výrazně nepříjemná (například dlouhé čekání ve křovi bez pohybu při hře na schovávanou).“⁵⁶ Dítě se formou hry rozvíjí jak po stránce fyzické, psychické, tak i sociální.

---

⁵⁵ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I. Praha: Karolinum, 2008, str. 185.

⁵⁶ Langmajer, J., Krejčíková, D.: Vývojová psychologie. Praha: Grada Publishing, 2006, str. 100.

2.2. Socializace dítěte

Socializace znamená přeměnu biologického jedince v kulturní. Také se dá říci, že jde o začleňování jedince do společnosti – zlidšťování. Jde o proces, ve kterém se člověk učí žít s jinými lidmi, komunikovat a spolupracovat s nimi.

Socializaci lze označit jako proces preamentní (probíhá po celý život člověka) a jako proces stadiální (kdy proces socializace prochází různými stádii).

Během socializace si člověk vytváří sám o sobě nějaký obraz, prožívá sám sebe a tím si formuje sebeúctu, utváří si svědomí, seznamuje se se společenskými rolemi a také se učí sociálním dovednostem. Cílem socializace je samostatný jedinec schopný být sám sebou, být empatický a mít soulad mezi vlastním chováním a jednáním.

Předškolní věk je většinou první období, kdy se dítě začíná více seznamovat s okolím. Začíná se učit žít alespoň chvíli v novém prostředí – většinou mateřské školy (dosud dítě bylo převážně v domácím – mu tedy velmi blízkém prostředí, popřípadě v novém prostředí, kde byl ale někdo z blízkých členů rodiny přítomen). Dítě se učí začleňovat do kolektivu vrstevníků a přijímat cizí autoritu. Je to příprava na život ve společnosti.

Socializace se dá rozčlenit do těchto fází:

1. Vývoj sociální reaktivity – dítě se učí navazovat a udržovat vztahy s lidmi
2. Vývoj sociálních kontrol – dítě se formou příkazů a zákazů učí normy společnosti, ve které žije a tím je postupem času přebírá za své
3. Osvojení si sociálních rolí – role a chování, které jsou od dítěte očekávány

„Základní způsoby sociálního chování si dítě osvojuje v rodině.“⁵⁷

Příchodem do mateřské školy získává dítě nové sociální role a těmi jsou:

- Role vrstevníka
- Role žáka mateřské školy
- Role kamaráda

---

⁵⁷ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I. Praha: Karolinum, 2008, str. 202.

Mateřská škola představuje pro dítě předškolního věku důležitý přechod mezi soukromím a institucí. Po dítěti není vyžadován velký výkon a je mu dopřán dostatečný čas na adaptaci.

Pro „bezproblémový“ vstup do mateřské školy je třeba, aby dítě bylo zralé a připravené. Poprvé se zde setkává s jinou autoritou – pedagogickým pracovníkem, jdou zde jiná pravidla než doma a také jiný režim.

Dítě se v mateřské škole setkává se svými vrstevníky – je tudíž opět v nové situaci, protože většinou přichází do kolektivu neznámých dětí. Vztahy, které si dítě vytváří v kolektivu, jsou podle Vágnerové⁵⁸ ve srovnání ve vztahu s dospělými následující:

- Symetrický vztah – partneři jsou si rovni
- Vztah s vrstevníkem poskytuje méně jistoty než s dospělým
- Vztah s vrstevníky pozitivně ovlivňuje socializaci

Dítě se během svého života setkává jak s pozitivním, tak i negativním hodnocením projevů svého chování. Pozitivní hodnocení dává dítěti najevo, že je akceptováno – je to určitá forma sebeprosazení. Negativní hodnocení je pro dítě zpětnou vazbou a jasně jim dává signál, že toto chování je nevhodné. Dítě se potřebuje v kolektivu vhodně prosadit a musí zvolit přístup, který je přijatelný i pro ostatní, aby jej neodmítli.

Tím, že dítě žije v kolektivu ostatních dětí, si uspokojuje různé potřeby a získává nové zkušenosti:⁵⁹

- *Soupeření a sebeprosazení – dítě se srovnává s ostatními a tím si posiluje sebedůvěru*
- *Spolupráce*
- *Projevy solidarity*
- *Zvládání konfliktů*
- *Zvládání pocitů lítosti a zklamání*

---

⁵⁸ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I. Praha: Karolinum, 2008, str. 211.

⁵⁹ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I. Praha: Karolinum, 2008, str. 213.

Po nějakém čase, kdy dítě žije ve vrstevnické skupině, dochází k rozdělování sociálních rolí. Každé dítě získává ve skupině určité postavení například pozici baviče, vzoru pro druhé, pečovatele, outsidera atd. V kolektivu se dítě učí spolupráci, ale i soupeření. Role soka nebo soupeře je jednodušší o roli spolupracovníka, protože spolupráce vyžaduje sebeovládání, oprostít se od sobectví a egocentrismu. Tímto způsobem se dítě učí rozlišovat role a k nim přiřazovat vhodné chování.

To, jak se dítě chová v kolektivu vrstevníků, mívá často svá specifika. Dítě při komunikaci s ostatními používá sleva, výrazy a oslovení, které při komunikaci s dospělým nepoužije. Když dítě komunikuje s mladším dítětem, je schopné se jeho řeči podřídit – často se zde zaměřuje na vysvětlování a poučování.

Adaptační obtíže

Každý rok v září přicházejí do mateřské školy nové děti a také jejich rodiče, kteří mnohdy nevědí, co mají od současných zařízení očekávat. Rodiče bývají ovlivněni (jak pozitivně, tak i negativně) svými zkušenostmi a zážitky z tohoto prostředí, nebo mají informace od přátel, kteří již se svým dítětem některou mateřskou školu navštěvují.

Dítě, které poprvé přichází do mateřské školy je v období vzdoru (2,5 až 4 roky), kdy si uvědomuje, že je samostatná bytost a hledá hranice působnosti.

Paní Mgr. Lenka Bínová uvedla na své přednášce věnované adaptačním potížím předškolních dětí, tyto fáze socializace:

- *„střídání rolí, osvojování si rolí – dítě si uvědomuje, že jinou roli hraje doma, ve školce k učitelce, k dětem*
- *Soupeření s ostatními dětmi – sociální reaktivita – velmi důležité je dosáhnout rovnováhy mezi soupeřením a spoluprací*
- *Identifikace s rodiči – rozvíjí se pevná a trvalá vazba, dítě „nasává“ jejich názory, hodnoty a přání*
- *Sexuální identifikace se svým pohlavím – identifikace se sexuální rolí“⁶⁰*

---

⁶⁰ BÍNOVÁ, Lenka. *Adaptační obtíže předškolního dítěte*. Brno, 2011. Materiály k semináři Předškolní dítě a jeho vstup do společnosti konaném 10. 10. 2011 Blansko.

Velmi důležitými faktory, které ovlivňují adaptaci na mateřskou školu, jsou:

- Věk dítěte
- Úzkost rodičů – pohoda rodičů
- Nepřiměřená motivace
- Změna identity dítěte – změna rolí
- Prostředí rodiny – prostředí mateřské školy
- Odlišné výchovné postupy rodiny a mateřské školy
- Vztah rodičů k mateřské škole
- Osobnost pedagoga
- Negativní reakce během adaptace

Podle paní Bínové se každé dítě setká s adaptačními potížemi. Jen se u každého dítěte projevují jinak. Některé děti si během několika dní zvyknou na režim v mateřské škole a je jim tam dobře. Jinému dítěti toto přivykání trvá delší dobu. Setkala jsem se i s dětmi, které ze začátku docházky do mateřské školy neměly žádné adaptační potíže, tyto problémy se objevily až po nějaké době.

Ve většině mateřských škol je možné pobývat společně s dítětem několik dní v jeho třídě. V článku *První kroky od máminých sukni*⁶¹ zmiňuje poradenská psycholožka PhDr. Ivana Havlíková, že tento způsob nedoporučuje, zbytečně se adaptace komplikuje. S tímto názorem souhlasím a vychází to i z mé zkušenosti. Paní psycholožka doporučuje, aby již první den docházky do mateřské školy byl standardní, jako každý jiný. Tento způsob dodá dítěti určitou jistotu, protože opakování situací adaptaci usnadňuje. Dalším zajímavým bodem v článku je doporučení, aby si učitelky domluvily postupný příchod dětí – nováčků do mateřské školy v průběhu září. Tím by se mělo předejít situacím, kdy nám jedno dítě rozpláče polovinu třídy (nových dětí).

Jednou z dalších rad paní psycholožky je, aby rodiče předložili dítěti docházku do mateřské školy jako fakt a ne jako jednu z alternativ (jen se tam podíváš, jak se ti tam bude líbit).

---

⁶¹ Kramulová, D.: První kroky od máminých sukni. *Informatorium 3-8: časopis pro výchovu v mateřské a obecné škole*. Praha: Portál, 2011, č. 7., str. 16 – 17.

„Pokud dítě vycítí, že postoj rodičů je nejistý, často zkouší, jestli by si nemohlo vybojovat pohodlnější variantu, která neobnáší ranní vstávání, podřizování se autoritě, režimu a přizpůsobování se ostatním dětem.“⁶²

Co tedy znamená mateřská škola pro dítě:

- *„Rodiče nejsou po určitou část dne k dispozici*
- *Dítě si musí vytvořit důvěru v jinou dospělou osobu, a také musí přijmout, že tato osoba je tu i pro jiné děti*
- *Dítě se učí rozvíjet a utvářet vztahy s ostatními dětmi*
- *Dítě se učí novým pravidlům*
- *Dítě se musí přizpůsobit novému dennímu režimu, který je odlišný od toho, co je doma“⁶³*

Pro nové děti v mateřské škole znamenají:

- *„První dny – orientování*
- *První týdny – snahu o začlenění*
- *První měsíce – přivykání“⁶⁴*

2.3. Před nástupem do školy

Tak jak pro dítě znamenal nástup do mateřské školy velký sociální mezník, na konci předškolního období jej čeká další významný sociální mezník a to nástup do základní školy.

„Přechod z mateřské školy do první třídy základní školy symbolizuje pro dítě i pro jeho rodiče důležitou věc.“⁶⁵ Tato nová životní fáze je ritualizována a začíná zápisem do první třídy základní školy.

---

⁶² Kramulová, D.: První kroky od máminých sukni. *Informatorium 3-8: časopis pro výchovu v mateřské a obecné škole*. Praha: Portál, 2011, č. 7., str. 16 – 17.

⁶³ BÍNOVÁ, Lenka. *Adaptační obtíže předškolního dítěte*. Brno, 2011. Materiály k semináři Předškolní dítě a jeho vstup do společnosti konaném 10. 10. 2011 Blansko.

⁶⁴ Niesel, G., Riebel, W.: *Poprvé v mateřské škole*. Praha: Portál, 2005, str. 51 – 55

⁶⁵ Bacus, A.: *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*. Praha: Portál, 2009, str. 174.

Podle Školského zákona § 36 O plnění školní docházky odstavec 3. „ *Povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud mu není povolen odklad.* “⁶⁶

Věk kdy má dítě nastoupit povinnou školní docházku není stanoven náhodně. „*Ve věku 6-7 let dochází k různým vývojovým změnám*“⁶⁷

S přípravou na nástup do školy je dobré zvážit, jestli dítě tento přechod zvládne – tedy posoudit jeho školní zralost. „*Původ slova lze spatřovat v německém termínu Schulreife, který se začal používat od třicátých let 20. století především v německé psychologické literatuře. Otázkou školní zralosti se zabýval ještě mnohem dříve Jan Amos Komenský ve svém spise Velká didaktika. Školní zralost je charakterizována jako stav dítěte, který zahrnuje jeho zdravotní, psychickou i sociální způsobilost začít školní docházku a zvládnout požadavky výuky. Jedná se o výsledek biologického zrání nervového systému a celé dosavadní zkušenosti dítěte. Školní zralost bývá v odborné literatuře nejčastěji charakterizována jako stav dítěte, který zahrnuje jeho zdravotní, psychickou a sociální způsobilost začít školní docházku. Se školní zralostí se uvádějí nejčastěji její tři složky:*

- *Fyzická (tělesná) zralost*
- *Psychická zralost*
- *Sociální a emocionální zralost*“⁶⁸

Fyzická (tělesná) zralost

Tuto oblast zralosti posuzuje především pediatr (dětský lékař) na 5leté preventivní prohlídce. Posouzení zralosti se zaměřuje na váhu a hmotnost dítěte, změnu tělesného schématu – takzvaná filipínská míra. Označení filipínská míra znamená, že dítě dosáhne rukou přes hlavu na ušní lalůček na protilehlé straně hlavy. Při posuzování tělesné zralosti se také zaměřujeme na rozvoje jemné a hrubé motoriky, laterality (dominanci jedné mozkové hemisféry) – tedy zjištění praváctví, leváctví nebo ambidextrii (obourukost).

---

⁶⁶ Pomůcka – úplné znění školského zákona URL: < <http://www.msmt.cz/file/19743>> [citováno: 22.3. 2012]

⁶⁷ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I. Praha: Karolinum, 2008, str. 237.

⁶⁸ Kropáčová, J.: Budeme mít prvňáčka. Praha: Portál, 2008, str. 11 – 12.

Psychická zralost

Zaměřuje se na zralost smyslového vnímání, převážně sluchového a zrakového. Dítě by mělo zvládnout rozpoznat počet slabik ve slově, začáteční písmeno a také si zapamatovat krátký text. Další, co by mělo dítě zvládnout, je rozumová zralost – poznávání barvy (nejen základní), zvládat pravo-levou orientaci, orientovat se v čase, třídit různé předměty podle různých kategorií. Také by se mělo dítě oprostit od egocentrismu. Před nástupem do základní školy by také mělo mít dostatečně rozvinutou slovní zásobu a pokoušet se správnou výslovnost. Zde převažuje lehká patlavost – nesprávná výslovnost r, ř, k, l. Hodnotí se také úroveň pozornosti.

Sociální a emoční zralost

Emoční zralost se projevuje převážně citovou stabilitou. Dalším znakem zralosti v této oblasti je samostatnost, schopnost být nějakou dobu bez rodičů. Důležitým znakem je také to, jestli je dítě schopné o něco požádat, porosit a také poděkovat. Zralost můžeme také posoudit podle toho, jak se dítě chová k vrstevníkům, a jak k dospělým – zda vyká neznámým osobám. Zralé dítě by také mělo být schopné vytrvale pracovat i na složitějším úkolu.

Zmíněné body o školní zralosti jsou pouze orientační, musíme brát zřetel na to, že každé dítě je individuální. Také je dobré myslet na to, že nástup do první třídy základní školy probíhá, až v září a zápisy probíhají podle zákona od 15. ledna do 15. února. To znamená, že dítě od prvního školního dne dělí ještě 6 měsíců, po které se dítě nadále vyvíjí.

Je však vhodné jakoukoliv pochybnost a nejistotu konzultovat s pedagogickými pracovníky v mateřské škole a také využít možnosti konzultace školní zralosti s odborníkem v pedagogicko- psychologické poradně.

Když se rozhodneme, že dítě nenastoupí povinnou školní docházku, musí jít dítě k zápisu do první třídy – to vychází ze Školského zákona § 36 odstavce 4. Pokud se rodič rozhodne pro odklad povinné školní docházky „*musí požádat do 31. května*

*kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku, odloží ředitel školy začátek povinné školní docházky o jeden školní rok, pokud je žádost doložena doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení a odborného lékaře nebo klinického psychologa. Začátek povinné školní docházky lze odložit nejdéle do zahájení školního roku, v němž dítě dovrší osmý rok věku.*⁶⁹

Nástup dítěte do základní školy je velmi důležité zvážit. Dítě, které není zralé pro plnění povinné školní docházky, se může potýkat se školní neúspěšností a také se školní fobií.

Pokud nezralé dítě nastoupí do školy, je možné uskutečnit v 1. pololetí dodatečný odklad povinné školní docházky. Před tímto odkladem varují jak odborníci, tak já také s tímto názorem souhlasím, protože návrat dítěte v průběhu školního roku zpět do mateřské školy může být pro dítě velmi traumatizující.

*„Existuje i možnost předčasného nástupu do základní školy, který je určen dětem s předčasně rozvinutými školními dovednostmi, avšak jen na doporučení pedagogicko-psychologické poradny.“*⁷⁰

Vždy při volbě je nutné brát ohled na to, že každé dítě je individualita. Předčasný nástup do základní školy může u dítěte způsobit syndrom neúspěšného dítěte (dítě si přestane věřit), což může negativně ovlivnit sebepojetí dítěte, zapříčinit výchovné problémy, potáže s učením. Nevhodně zvolený nástup do první třídy základní školy může vést i k psychosomatickým obtížím (nespavost, nechutenství, poruchy příjmu potravy a tak dále).

---

⁶⁹ Pomůcka – úplné znění školského zákona URL: < <http://www.msmt.cz/file/19743>> [citováno: 22.3. 2012]

⁷⁰ Kropáčová, J.: Budeme mít prvňáčka. Praha: Portál, 2008, str. 27.

3. Pozorování „života dětí“ v mateřské škole

„Na dobrém začátku všechno záleží.“

Jan Amos Komenský

3.1. Metodologická východiska

K zamyšlení na toto téma mě vedla moje práce učitelky v mateřské škole, kde každý rok řešíme, které dítě je zralé nastoupit povinnou školní docházku. Tato otázka trápí nejen mě a mé kolegy, ale nedá spát i některým rodičům.

Před několika lety nebyl odklad školní docházky běžný tak jako dnes, často byl i okolím negativně vnímán. V současné době se odklad školní docházky týká 22% dětí, především chlapců, což vede k veliké kritice. Sama se mohu dnes a denně přesvědčovat o prospěchu, či nepospěchu rozhodnutí o nástupu do školy. U dětí s odkladem povinné školní docházky, které mám ve třídě, mohu pozorovat změny a musím říci, že většinou k lepšímu. Tím nechci tvrdit, že odklad je vhodný pro všechny děti. Dítě, které zůstane nadále v mateřské škole jen proto, aby si prodloužilo dětství, se většinou nudí a jde zde pozorovat již velký věkový i mentální rozdíl. Otázka zralosti a připravenosti na školní docházku je velmi citlivé téma a s jasnou odpovědí bychom neměly nikdy spěchat.

Za cíl práce jsem si dala zjistit, zda jsou děti na koci předškolního vzdělání schopny plnit kompetence vycházející z Rámcově vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Zvládání těchto kompetencí by mělo vést k přípravě na nástup na základní školu a tím ke školní zralosti. Plnění požadovaných kompetencí přispívá k bezproblémovému přechodu na základní školu a posléze ke školní úspěšnosti. Zjištění, jak dítě zvládá kompetence a požadavky na jeho osobu, může napomoci při další práci s dítětem (například v zaměření na oblast, kde dítě nesplňuje požadované výsledky). Cílem by také mělo být potvrzení známého výroku spisovatele Roberta Fulghuma: Všechno, co opravdu potřebuji znát, jsem se naučil v mateřské škole.

Výzkumná otázka vychází z cíle mé práce. Snažila jsem se zjistit, jak děti na konci předškolního vzdělávání zvládají očekávané kompetence.

Předpokládám, že většina dětí na konci předškolního vzdělávání tyto očekávané kompetence zvládá bez větších problémů. Splnění kompetencí se dítěti ulehčuje přechod na základní školu a s tím spojené zvládání nároků a povinností. Kompetence vycházejí z Rámcově vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání.

Výzkumná otázka: Osvojila si většina dětí na konci předškolního vzdělávání očekávané kompetence vycházející z RVP PV?

Pro zjištění potřebných informací jsem použila kvalitativní metodu – pozorování. *„Kvalitativní výzkum je protikladem kvantitativního výzkumu. Využívá popis situací, ve kterých se jedinec nachází. „Zúčastněné pozorování můžeme definovat jako dlouhodobé, systematické a reflexivní sledování probíhajících aktivit přímo ve zkoumaném terénu s cílem objevovat a reprezentovat sociální život a proces. Účelem tedy není jen samo pozorování, ale také nalezené zprostředkovat čtenáři.“⁷¹*

Plné zúčastněné pozorování v terénu bylo uskutečněno v přirozeném prostředí dětí – tedy v mateřské škole. Jejich spontánní a přirozené chování moje přítomnost nenarušila. Při mém pozorování jsem se zaměřila na kompetence. Pozorování a hodnocení kompetencí bylo prováděno u dětí v posledním roce předškolní docházky.

Kompetence – pravomoc, rozsah působnosti.⁷²

Kompetence ke vzdělávání charakterizoval profesor PhDr. Rudolf Kohoutek, CSc. *„Jako cílevědomé a usilovné vyhledávání zdrojů teoretických i praktických informací, třídění a pořádání informací a na základě jejich pochopení a porozumění, propojení, systematizace a hodnocení efektivní a plánovitě využívání znalostí ve škole, v práci a v osobním životě.“⁷³*

Sledování plnění kompetencí probíhal v mateřské škole na vesnici (většina dětí je místních, 2 děti jsou z vedlejší vesnice). Budova mateřské školy je z roku 1982 a v roce 2011 byla přistavěna nová třída z důvodu velkého zájmu o předškolní vzdělávání, nyní je kapacita 47 dětí. Mateřská škola se nachází v malebném prostředí

⁷¹ Švaříček, R., Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007 str. 143.

⁷² Kolektiv autorů, Slovník cizích slov. Praha: Levné knihy KMa, s.r.o., 2006 str. 179.

⁷³ ABZ Slovník cizích slov

URL: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/kompetence-k-uceni>> [citováno: 15. prosince 2011]

Moravského krasu obklopeného lesy asi 20 km severně od Brna. K budově mateřské školy patří prostorná zahrada, která slouží jako hřiště. Pro tento účel je vybavená pískovištěm, hracím domečkem, houpačkami a průlezkami. Součástí vybavení je i zahradní nábytek a hračkárna, kde mají děti uschované kola, koloběžky, hry, stavebnice, kočárky, stany, panenky a další předměty, které se dají využít při hře venku. I přes toto vybavení mají děti na zahradě dostatek místa k volnému pohybu. Pro pobyt venku se také využívají přírodní prostory v okolí mateřské školy a multifunkční Oranžové hřiště Nadace ČEZ, které bylo otevřeno v roce 2010. V budově mateřské školy je umístěna školní jídelna, kde se zajišťuje stravování pro děti z mateřské a základní školy. Před dostavbou nové třídy zajišťovala kuchyně obědy i pro místní seniory (tato služba nyní není možná z kapacitních důvodů). Mateřská škola má nyní 2 heterogenní třídy s celodenním provozem.

1. Třída Berušky 6:45 – 16:00 hodin
2. Třída Motýlci 7:30 – 16: 45 hodin

V celé mateřské škole je 14 předškolních dětí, které příští školní rok půjdou do základní školy (z toho mají 2 chlapci odloženou školní docházku). Třída Berušky má celkem 24 dětí (16 dívek, 8 chlapců, z toho je 6 předškolních dětí – 1 chlapec a 5 dívek). Třída Motýlci má celkem 23 dětí (7 dívek, 16 chlapců, z toho 8 předškolních dětí – 1 dívka a 7 chlapců). Toto rozdělení do tříd bylo zcela náhodné.

Mateřská škola pracuje podle Školního vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání „Barevné pastelky“. K běžným aktivitám nabízí mateřská škola ve spolupráci s Jazykovou školou Astra, kroužek angličtiny, jedna paní učitelka vede kroužek flétny. V druhém pololetí mají děti možnost navštěvovat plavání. Ještě se zvažuje spolupráce s místním panem farářem, který nám nabídl možnost kroužku náboženství pro malé děti. Mimo jiné, navštěvuje mateřská škola různá divadla a výstavy především v Brně.

Třídy v mateřské škole jsou prostorné s dostatečným přírodním osvětlením. Veškeré materiální vybavení a pomůcky jsou voleny pro vhodnou hru a přirozený rozvoj dětí. Naprostá většina hraček je dostupná dětem tak, aby si je mohly brát samy.

Velmi oblíbené prostředky pro hru jsou molitanové kostky, které dětem slouží pro stavbu různých domečků. Další oblíbenou pomůckou jsou vývojové puzzle, kdy se děti prostřednictvím hry seznamují s vývojem ptáčka, kuřete, žáby, květiny a třeba i člověka. Mnoho dětí si často volí jako hru a zábavu tabulky Logico Piccolo (pro mladší děti Logico Primo), kde se opět formou hry učí poznávat svět kolem sebe, počítat, poznávat zvířata a další. Ve třídách nechybí spousta stavebnic a kostek. Také zde máme kuchyňku, koutek pro doktora, kadeřnictví, dostatek literatury pro děti, časopis Sluníčko, magnetickou tabuli a kuličkový bazén, ve kterém děti relaxují. Řekla bych, že třídy jsou dostatečně vybavené pro všestranný a přirozený rozvoj dítěte, hru a vzdělávání.

Při práci využíváme mnoho různorodých materiálů a činností – pohybové hry, cvičení s padákem (které si děti velice oblíbily), tak i výtvarné činnosti, při kterých se snažíme dbát na různorodost materiálů a způsobů práce. Děti mají po celý den volný přístup k papírům, pastelkám, fixům a nůžkám, kde mohou tvořit naprosto podle svých představ a fantazie. Toto vše umožňuje dětem ukazovat svůj pohled na svět, volně projevovat svoji fantazii a také zdokonalovat jemnou motoriku (správné držení pastelky, stříhání, lepení...). Děti rády tyto prostředky využívají a tím se učí i další podstatnou věc, kterou využijí v dalším životě, a to učení darovat něco – byť jen obrázek. Myslím si, že toto je sociální dovednost, kterou bychom měli u dětí podporovat a vést je k tomu.

Pozorování probíhalo ve dvou třídách. V první třídě jsem učitelkou právě já sama a děti znám od jejich nástupu do mateřské školy. Všechny děti navštěvují předškolní instituci delší dobu a všechny zahájily docházku do mateřské školy právě u nás. Vyplnění pozorovacích archů jsem konzultovala se svojí kolegyní, aby hodnocení kompetencí bylo opravdu objektivní, a na všech bodech jsme se shodly.

Ve druhé třídě jsem požádala o spolupráci kolegyně, které děti znají a s těmi jsem konzultovala svoje poznámky a zápisy do pozorovacího archu. Musím podotknout, že většinu dětí znám osobně, protože než došlo k rozdělení do nových skupin, tak děti byly právě u mě ve třídě.

3.2. Analýza a interpretace výsledků pozorování

Při pozorování života dětí v mateřské škole jsem vycházela z několika odborných publikací a na jejich základě jsem vytvořila pozorovací arch (které nyní naše mateřská škola využívá pro předání informací o dětech na základní školu ve spojitosti se zápisem do 1. třídy základní školy). Jako pomoc pro výběr kritérií jsem si zvolila knihy: *Diagnostika dítěte předškolní věku*⁷⁴, *Školní vzdělávací program mateřské školy Babice nad Svitavou – Barevné pastelky a Rámcový program pro předškolní vzdělávání*⁷⁵.

Pro pozorování jsem vybrala kritéria z interakčních oblastí. Zvolené kompetence:

1. Oblast biologická – dítě a jeho tělo

- Zvládání sebeobsluhy (oblékání, hygiena)
- Zvládání pohybových dovedností – pohyb v různém prostředí
- Ovládat soulad pohybu se zpěvem a hudbou

2. Oblast psychologická – Dítě a jeho psychika

- Snaha o správnou výslovnost
- Vyjadřovat samostatně a smysluplně vlastní myšlenky a nápady
- Vyjadřovat svoji fantazii a představivost v různých činnostech
- Naučit se z paměti krátký text
- Záměrně se soustředit na činnost a udržet pozornost
- Odloučit se na určitou dobu od rodičů
- Zorganizovat hru
- Poslouchat smysluplné pokyny, přistupovat na pravidla

3. Oblast interpersonální – Dítě a ten druhý

- Přirozená komunikace s vrstevníky, navazování přátelství
- Chápat osobní odlišnost
- Oprostit se od postojů sobectví – půjčovat hračky, rozdělit se...

4. Oblast environmentální – Dítě a svět

- Pečovat o okolí, životní prostředí
- Osvojit si poznatky o místě kde žijeme

⁷⁴ Bednářová, J., Šmardová, V.: Diagnostika dítěte předškolního věku. Brno: Computer Press, a.s., 2007

⁷⁵ Kol. autorů: Rámcový program pro předškolní vzdělávání. Praha: VÚP, 2001

5. Oblast sociálně-kulturní – Dítě a společnost

- Domluvit se na společném řešení
- Vážít si práce druhých
- Začleňovat se do kolektivu

Při hodnocení těchto kompetencí jsem zaznamenávala do archu, zda dítě danou kompetenci zvládá samostatně, zvládá s dopomocí a nezvládá. Hodnoceny byly pouze děti, které mají v září nastoupit povinnou školní docházku, protože zmíněné kompetence by mělo dítě zvládat na konci předškolního období. Čísla v tabulce označují počet dětí, které byly do dané kategorie zařazeny.

Pozorování vedlo k těmto výsledkům:

1. Oblast biologická – dítě a jeho tělo

- *Zvládání sebeobsluhy (oblékání, hygiena)* spočívá v samostatném oblékání, zapínání oblečení, zavazování bot. Součástí je také zvládání základních hygienických dovedností, jako je používání toalety (dodržování osobní hygieny), umývání rukou, používání kapesníku. Největším nedostatkem v této oblasti hodnotím to, že děti mají problém umýt si ruce po použití toalety. Tato činnost, jim musí být neustále připomínána.

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	0	1	5
Chlapci	0	1	7

Činnosti na rozvoj kompetence: oblékání panenek, každodenní režim v mateřské škole, důležitá je i podpora z domova.

- *Zvládání pohybových dovedností* – pohyb v různém prostředí. Pohyb se během vývoje dítěte zdokonaluje. Děti často vyhledávají pohyb, mají rády pohybové hry, honičky, tanec nebo různé prolézačky. Některé dítě potřebuje mít u sebe dospělého jako jistotu – například podání ruky při chůzi po lavičce.

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	0	1	5
Chlapci	0	3	5

Činnosti na rozvoj kompetence: pobyt venku a hry v přírodě, pohybové hry, tanec, cvičení, houpačky, prolézačky, jízda na dětských dopravních prostředcích, trampolína, skákačí míče a další.

- *Ovládat soulad pohybu se zpěvem a hudbou* – výsledek této kompetence jasně ukazuje na rozdíly mezi děvčaty a chlapci. Zatím co, děvčata tančí a zpívají (a tyto činnosti rády volí i ve spontánní hře), chlapci tanec vyhledávají méně, dokonce bych řekla, že ve výjimečných případech.

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	0	0	6
Chlapci	1	3	4

Činnosti na rozvoj kompetence: zpěv u klavíru (v oblíbenosti je i hra na dětské hudební nástroje), tanec na reprodukovanou hudbu, poslech dětských CD.

2. Oblast psychologická – Dítě a jeho psychika

- *Snaha o správnou výslovnost* – v dnešní době se ve velké míře objevuje u dětí nesprávná výslovnost. Naše mateřská škola spolupracuje s logopedickou ambulancí. Paní logopedka prování ve třídách depistáž a tím vyhledává děti s poruchami řeči a doporučuje dětem i rodičům logopedickou péči. Vyšetření může proběhnout pouze se souhlasem zákonných zástupců a na nich je také to, jak dbají na doporučení paní logopedky. Pět dětí, u kterých byla hodnocena tato kompetence, pravidelně navštěvuje logopedickou ambulanci.

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	0	1	5
Chlapci	0	4	4

Činnosti na rozvoj kompetence: zde je na prvním místě opět podpora z rodiny (návštěvy logopeda a procvičování doma), v mateřské škole řeč procvičujeme různými říkankami a básničkami – nejoblíbenější jsou s básničky s pohybem.

- *Naučit se z paměti krátký text* – tato kompetence není problematická, pouze se zde objevují individuální rozdíly. Některé dítě slyší píseň nebo báseň pouze dvakrát a je schopné ji interpretovat správně. Jiné děti potřebují častější opakování. Nakonec všechny děti požadovanou kompetenci zvládnou.

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	0	1	5
Chlapci	0	3	5

Činnosti na rozvoj kompetence: dětské básně, říkadla, písně a hádanky.

- *Vyjadřovat samostatně a smysluplně vlastní myšlenky a nápady* – v této oblasti se často setkáváme s tím, že děti neumí vyjádřit své vlastní myšlenky. U některých dětí je pravidlem, že opakují to, co slyší u svého velkého kamaráda. Postupem času se děti naučí vyjadřovat svoje myšlenky, ale musí být k tomu vedeny. Důležité je děti ujišťovat, že to, co řeknou, není nikdy špatně. Pouze je nutné děti upozorňovat na vhodné vyslovování myšlenek.

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	0	1	5
Chlapci	0	3	5

Činnosti na rozvoj kompetence: rozhovory ve skupině (umět se prosadit v kolektivu), individuální povídání o to, co dítě prožilo, co je zajímavá a tak dále.

- *Vyjadřovat svoji fantazii a představivost v různých činnostech* – znamená, že dítě dokáže nějakým způsobem realizovat to, co si vysnilo, co vzniklo v jeho myšlenkách. Jakou má dítě fantazii můžeme zjistit z jeho výkresů, staveb, ale i rozhovorů a vyprávění. Při podpoře této kompetence je nejdůležitější dodávat dětem sebedůvěru a podporovat je. V praxi se totiž často setkávám s větami: „To nezvládnou! To neumím! Uděláte mi to?“

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	0	1	5
Chlapci	0	2	6

Činnosti na rozvoj kompetence: využívání různých výtvarných materiálů, stavebnice, kostky. Pro dobrý rozvoj této kompetence, je nutné podporovat u dětí zdravé sebedůvěru.

- *Záměrně se soustředit na činnost a udržet pozornost* – tato kompetence vychází z vývoje dítěte, pozornost a zaujetí pro činnost můžeme ovlivnit vhodnou motivací. Udržení pozornosti můžeme pozorovat například u hry dítěte s hračkou – jak dlouho si dítě vydrží hrát. Schopnost soustředit se bývá často i kritériem při zápisu do základní školy. Právě u dětí, které byly hodnoceny bodem nezvládá, byl s rodiči konzultován odklad povinné školní docházky (schopnost soustředit se nebyl jediným důvodem pro tento návrh). U dětí hodnocených bodem zvládá s dopomocí, je nutné zvolit vhodnou motivaci a tím vzbudit u dítěte zájem o činnost.

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	1	0	5
Chlapci	1	6	1

Činnosti pro rozvoj kompetence: v podstatě můžeme tuto kompetenci rozvíjet u všech činností (kresbo, stavba z kostek, stavebnice, námětová hra, společenské hry, puzzle, pexeso, Logico Piccolo a další.

- *Odloučit se na určitou dobu od rodičů* – zmíněná kompetence ukazuje na sociální zralost dítěte a je opět důležitá při zápisu do základní školy. Troufám si tvrdit, že adaptační potíže při příchodu do mateřské školy potkávají všechny děti. Jen se liší intenzita a délka prožívání tohoto období. Všechny hodnocené děti navštěvují mateřskou školu delší dobu. Pouze jeden chlapec se zvládá odloučit od rodiny (především matky) za pomoci paní učitelky. Tento chlapec již jednou naši mateřskou školu navštěvoval a po měsíci rodiče ukončili docházku, protože dítě přechod do mateřské školy nezvládlo.

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	0	0	6
Chlapci	0	1	7

Činnosti na rozvoj kompetence: vytvoření příjemného prostředí pro dítě. Je dobré, když si dítě s problémem vytvoří nějaký rituál, například ukáže mamince svoji oblíbenou hračku ve školce, pošle pusu přes okno nebo si jde ihned po příchodu do třídy kreslit. Tyto zvyky dávají dítěti pocit jistoty. Rodiče mají také možnost jít s dítětem do třídy.

- *Zorganizovat hru* – tento bod je velmi těžký pro samotné děti, ale i pro moje hodnocení. Záleží, jakou hru má dítě zorganizovat, jestli spontánně organizuje hru v kolektivu svých kamarádů (já budu maminka a ty budeš mimiko a budeme bydlet v domečku...) nebo má za úkol svolat děti na koberec a například jim vysvětlit známá pravidla a hrát samotnou hru. Tato druhá varianta je pro dítě složitější. Zde se také projevuje temperament dítěte, některé dítě vždy řídí hru a jiné se hry nebude chtít zapojit a bude ji pozorovat z dálky.

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	1	1	4
Chlapci	1	1	6

Činnosti na rozvoj kompetence: spontánní hra, námětová hra, podpora dítěte.

- *Poslouchat smysluplné pokyny, přistupovat na pravidla* – plnění této kompetence vychází především z rodinné výchovy. Je důležité, jak je dítě vedené z domova a jaká pravidla doma uznávají. Je možné srovnávat, jak se dítě chová v mateřské škole během dne a jak se

chová s rodiči (i k rodičům) při příchodu a odchodu z šatny. Pravidla soužití, která platí v naší třídě, je nutné dětem neustále připomínat. S dodržováním pravidel hry nemají děti větší potíže, jen je nutné činnost usměřňovat.

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	0	1	5
Chlapci	0	5	3

Činnosti na rozvoj kompetence: dodržování režimu a pravidel platných v mateřské škole, společenské hry s pravidly.

3. Oblast interpersonální – Dítě a ten druhý

- *Přirozená komunikace s vrstevníky, navazování přátelství* – v tomto bodě je brán veliký ohled na povahu dítěte. Některé dítě je komunikativnější, jiné společnost moc nevyhledává. S kým se dítě přátelí, částečně vychází z rodiny (jsme na vesnici a rodiče a děti se většinou vzájemně navštěvují) také jde vyzpozorovat, že děti, které mají staršího sourozence, si hrají se staršími dětmi a naopak. Jinak se v naší mateřské škole snažíme o přátelské vztahy mezi všemi dětmi. Hodnocené děti zvládají komunikovat s kamarády a nemají problém ostatním pomoci.

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	0	0	6
Chlapci	0	1	7

Činnosti na rozvoj kompetence: poslech příběhů s ponaučením, podpora pozitivních vztahů v dětském kolektivu.

- *Chápat osobní odlišnost* – naplnění této kompetence spočívá především v tom, že dítě chápe, že jsme každý jiný (jeden je velký, další malý a někdo má dlouhé vlasy). Zde je také důležité, aby se starší děti naučily pomáhat mladším, a to si myslím, že naše děti zvládají. Někdy se mi stává, že starší děti o ty nejmenší přímo pečují (především dívky).

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	0	0	6
Chlapci	0	2	6

Činnosti na rozvoj kompetence: připomínáme všem dětem, aby pomáhaly mladším anebo aby se samy nebály požádat kohokoliv o pomoc. Také se snažíme dětem vysvětlit odlišnosti mezi lidmi – především pomocí příběhů. Mě samotné se osvědčila pohádka Dlouhý, Široký a Bystrozraký nebo příběh Tři králové (jsme všichni kamarádi, nezáleží na tom, jak vypadáme, ale jaký kdo je a jaké má srdce).

- *Oprostit se od postojů sobectví* – půjčovat hračky, rozdělit se... Při vyhodnocení této kompetence jsem byla docela překvapena výsledky. Půjčování věcí si navzájem je pro děti velmi obtížné, i když jsou k tomu vedeni. Zřejmě se budeme muset na tuto oblast více zaměřit.

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	0	2	4
Chlapci	0	7	1

Činnosti na rozvoj kompetence: vést děti k půjčování hraček, kostek, pastelek.

4. Oblast environmentální – Dítě a svět

- *Pečovat o okolí, životní prostředí* – při pozorování této kompetence jsem se zaměřila na to, jak si dítě hledí svého okolí. Pokud dítěti něco spadne – uklidí po sobě, nebo když si všimne, že je něco v nepořádku, tak na to upozorní a společně to opravíme. Dětem tato kompetence moc nejde. Především dívky vnímají více své okolí. Najdou se malé výjimky, které nemají problém dlát o svoje okolí, ostatní tuto kompetenci zvládají s dopomocí.

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	0	3	3
Chlapci	0	7	1

Činnosti na rozvoj kompetence: úklid po sobě a své práci, vzor dospělých, vysvětlování proč je něco správné a proč něco ne.

- *Osvojit si poznatky o místě kde žijeme* – k této kompetenci se skvěle hodilo téma svatý Václav, kdy jsme si s dětmi poslechli hymnu, kreslili vlajku, společně jsme si povídali o hlavním městě, ale také o vesnici ve které žijeme. Starší děti bez problému poznaly na fotografii pana prezidentka a pana starostu, se kterým se často setkáváme (mateřská škola sousedí s obecním úřadem).

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	1	1	4
Chlapci	0	2	6

Činnosti na rozvoj kompetence: znát místo svého bydliště, znát cestu do mateřské školy, pobyt v přírodě (získávání poznatků o místě kde žijí), vycházky do okolí mateřské školy.

5. Oblast sociálně-kulturní – Dítě a společnost

- *Domluvit se na společném řešení* – tato kompetence činí dětem ze začátku potíže, neustále musely být upozorňovány, že kamarádi se vždy společně domluví. Nejstarší děti si ve většině případů dokáže poradit a společně se domluvit na řešení (u mladších dětí je časté žalování anebo drobné ubližování, bouchnutí, kousnutí – tyto negativní projevy naštěstí časem vymizí. Děti ohodnotí bodem zvládá s dopomocí, hledají často řešení „problému“ u pedagogických pracovníků.

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	0	2	4
Chlapci	0	5	3

Činnosti na rozvoj kompetence: podpora této kompetence vyplývá z vedení dětí. Je nutné často opakovat, že v mateřské škole jsme všichni kamarádi a jsme už velcí a zvládneme se společně domluvit. Že je důležité domluvit se, můžeme dětem přiblížit pohádkou Tři prasátka – také se nemohli domluvit a málem to s nimi špatně dopadlo. Nebo pohádka O kohoutkovi a slepičce – kohoutek se nechtěl se slepičkou rozdělit, a kdyby nebylo hodné slepičky, tak by to s ním skončilo špatně.

- *Vážít si práce druhých* – při hodnocení této kompetence jsem se zaměřila na to, jak děti zvládají ocenit práci kamarádů. Sledovala jsem, jestli úmyslně neboří stavby druhých, neničí jim obrázky. Zjištění, že sedm chlapců musí být upomínáno, že nemají nikomu nic ničit, mě překvapil. Myslím si, že toto je jedna z nejdůležitějších kompetencí pro život. Proto bychom měli děti více vést ke zvládnání tohoto bodu.

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	1	1	4
Chlapci	0	7	1

Činnosti na rozvoj kompetence: dospělý by měl být pro dítě vzorem, upozorňovat děti na to, co je správné.

- *Začleňovat se do kolektivu* – další z kompetencí, kterou děti budou využívat po celý svůj život. Problém se začleněním do kolektivu mají především nové děti (adaptační potíže) nebo děti introvertní. Tento bod také souvisí se schopností odloučit se od rodičů. Pro většinu dětí je začleňování do kolektivu vrstevníků přirozené a příjemné. Děti z naší mateřské školy se vzájemně znají (až na 2 děti jsou všichni z jedné vesnice) a setkávají se i mimo prostory školky. Děti chodí společně do keramiky, cvičení, tanečků setkávají se na hřišti a některé rodiny se vzájemně navštěvují. Převážná většina hodnocených dětí kolektiv přirozeně vyhledává. Některé děti na sebe ráno čekají. Děti ohodnocené bodem zvládá s dopomocí, nebývají prvním, kdo vyhledá společnost ostatních, ve většině případů bývají kontaktováni někým jiným. První impuls pro hru nevychází z jejich strany.

	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
Dívky	0	1	5
Chlapci	0	2	6

Činnosti na rozvoj kompetence: snaha o přirozené začleňování dětí do kolektivu, vytváření příjemné atmosféry ve třídě.

3.3. Diskuse

Z výsledů mého výzkumu vypívá, že většina dětí na konci předškolního období zvládá očekávané kompetence. Ze všech hodnocených dětí, které v příštím školním roce nastoupí do prvního ročníku základní školy, naplňuje kompetence 10 dětí na velmi dobré úrovni. U těchto dětí se předpokládá bezproblémový přechod na základní školu a s tím spojené zvládnutí povinností, které na ně čeká. U zbylých dětí je důležité zvážit, jak dále postupovat a co bude nejlepší pro jejich optimální rozvoj.

Z výsledků mohu opravdu potvrdit, že to, co se naučíme v mateřské škole je pro náš další život nejen důležité, ale i přínosné. Nejde nám jen o znalosti, které jako děti získáváme snadněji, lépe si pamatujeme a většinu poznatků získáváme hrou. Jde také o to, jak se učíme žít s druhými lidmi, vzájemně si pomáhat a podporovat se

Nejvíce mě překvapilo částečné nezvládnutí těchto kompetencí: Záměrně se soustředit na činnost a udržet pozornost, Oprostit se od postojů sobectví – půjčovat hračky, rozdělit se, Domluvit se na společném řešení, Vážít si práce druhých. V dnešní době jsou podle mého názoru právě tyto kompetence nejdůležitější. Nikde nám neřeknou jak se zachovat v daných situacích, protože neexistuje jen jeden možný a správný způsob řešení. Spoustu věcí si musíme „osahat“ na vlastní kůži a jen při kontaktu s ostatními se učíme tomu nejdůležitějšímu.

Myslím si, že kompetence: Oprostit se od postojů sobectví – půjčovat hračky, rozdělit se, Domluvit se na společném řešení, Vážít si práce druhých, které podle mých zjištěných informací, děti zvládají hůře, vychází ze současnosti. Podle mého názoru je v dnešní době výchova dětí zaměřena na přílišnou individualitu, kdy se dítě učí vnímat jen samo sebe a své potřeby.

Na výzkumnou otázku mohu tedy odpovědět: „Ano, většina dětí na konci předškolního období zvládá kompetence vycházející z RVP PV na velmi dobré úrovni.“

Závěr

Mateřská škola prošla od jejího vzniku po současnost mnohými změnami. Hlavní ale vždy byla výchova a vzdělání dětí.

Lze pozorovat, že v dnešní době je pro děti a jejich vývoj věnováno maximální úsilí. Výchova a vzdělání dětí není nic jednoduchého jak pro zkušeného pedagoga, tak pro rodiče. Každé dítě je individuální osobnost, ke které je třeba takto přistupovat.

Také bych chtěla zmínit, že podle informací, které mám, česká mateřská škola je na velmi dobré úrovni a ve srovnání s některými jinými zeměmi nabízí dětem a rodičům určitý komfort. Například to, že má dítě v mateřské škole zajištěnou svačinu a oběd není v některých zemích samozřejmost. Tak stejné to je s nabídkou kroužků a aktivit pro děti.

Další neopomenutelnou a velmi významnou roli v životě dítěte hraje rodina, která z velké části ovlivní, jak dítě předškolní docházku zvládá. Dítě přebírá z vlastní rodiny určité zvyky, rituály a hodnoty, se kterými přichází do mateřské školy. A právě úkolem mateřské školy a předškolního pedagoga je podporovat rodinu (a ne ji zcela nahrazovat) a v případě určitých sociálních nerovností upravovat podmínky tak, aby byly pro všechny děti stejné.

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak děti na konci předškolního období zvládají plnění kompetencí, které vycházejí z Rámcově vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Je možné pozorovat, že předškolní děti jsou dobře připravovány na další život (nejen pro plnění povinné školní docházky). Doufejme, že tato péče o naše nejmenší, se nám v budoucnosti vrátí.

V souvislosti se zpracováváním bakalářské práce a studiem odborné literatury, jsem se dozvěděla spoustu užitečných informací, které využiji i ve své praxi. Mnohé materiály, které jsem studovala v rámci psaní práce, bych doporučila i ostatním kolegům, rodičům předškolních dětí anebo také ostatním, které problematika předškolní výchovy zajímá.

Resumé

Bakalářská práce se zabývá mateřskou školou a její důležitostí pro výchovu a vzdělávání dětí. Svoji práci jsem si rozdělila do 3 základních kapitol.

První kapitola je zaměřená na mateřskou školu – kde se snažím popsat, jaký byl vztah a přístup k dítěti v historii. Je zde popsáno, jak začaly vznikat první instituce pro děti předškolního věku u nás i v zahraničí. Přes historii jsem se dostala až do současnosti, kde zmiňuji minulé i současné pohledy na předškolní výchovu, dokumenty, které doprovázely vývoj zařízení pro děti a nejnovější dokumenty, které v současnosti ovlivňují předškolní výchovu.

Druhá kapitola je zaměřena na dítě, se kterým se setkáváme v mateřské škole. Většinou jde o děti ve věku od 3 do 6 nebo 7 let. Zabývám se zde právě jeho vývojem v tomto období. Součástí této kapitoly je i socializace a adaptace dítěte, kde se snažím uvádět i některé rady jak pomoci dítěti a jeho rodině při zvykání na mateřskou školu. Jde o rady čerpané z literatury, ale také jsou některé ověřené vlastní zkušeností. Teoretickou část uzavírá podkapitola o nástupu do základní školy, kdy podle mého názoru „končí“ dětství plné her a radovánek a začíná dětství s malými povinnostmi.

Třetí kapitola je praktického zaměření, která vychází z mého výzkumu. Snažila jsem se popsat, jak děti, které by měly na konci školního roku ukončit předškolní docházku, naplňují kompetence vycházející z Rámcově vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání.

Anotace

Bakalářská práce s názvem „Všechno, co opravdu potřebuji znát, jsem se naučil v mateřské škole“ vychází z knihy Roberta Fulghuma a snaží se odpovědět právě na otázku, jestli se opravdu důležité věci pro život učíme v mateřské škole. Celý text je zaměřen na předškolní výchovu a předškolní instituce. Mateřská škola je v České republice určena dětem od 3 do 6, 7 let. V práci je zmíněn vývoj dítěte právě v předškolním období a specifika s tím spojená. Praktická část je zaměřena na pozorování denního „života“ dětí v mateřské škole.

Klíčová slova

Mateřská škola, dítě, rodina, předškolní výchova, historie, kompetence, vývoj dítěte, adaptace, socializace.

Annotation

Bachelor thesis "All I Really Need to Know I Learned in Kindergarten" is based on the book by Robert Fulghum and just trying to answer the question whether the really important things for life we learn in kindergarten. All text is focused on preschool education and preschool institutions. Kindergarten in the Czech Republic intended for children 3 to 6, 7 years. The work just mentioned the child's development in the preschool and the specifics associated with it. The practical part is focused on observations of daily "life" of children in kindergarten.

Keywords

Preschool, child, family, preschool education, history, skills, child development, adaptation, socialization.

Seznam použité literatury

Literatura:

1. BACUS-LINDROTH, Anne. *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009, 174 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-563-9 (BROŽ.).
2. BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Vyd. 1. Ilustrace Richard Šmarda. Brno: Computer Press, 2007, 212 s. Dětská naučná edice. ISBN 978-802-5118-290.
3. DOŇKOVÁ, Olga a Jan Sebastian NOVOTNÝ. *Vývojová psychologie pro sociální pedagogy*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009.
4. FULGHUM, Robert. *Všechno, co opravdu potřebuji znát, jsem se naučil v mateřské školce*. 8. vyd. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-0590-2.
5. GARDOŠOVÁ, Juliana a DUJKOVÁ. *Začít spolu pro MŠ*. Praha: Portál, 2003. ISBN 978-80-262-0106-9.
6. HAVLÍKOVÁ, Miluše. *Zdravá mateřská škola*. Praha: Portál, 1997.
7. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4 (VÁZ.).
8. KOLEKTIV AUTORŮ. *Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.
9. KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2004. Dostupné z: www.msmt.cz
10. KOLEKTIV AUTORŮ. *Slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: Levné knihy KMa, s.r.o., 2006. ISBN 80-7309-347-2.
11. KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. Praha: Vetterlovská knihtiskárna, 1858. Dostupné z: <http://books.google.cz>
12. KOTÁSKOVÁ, Jarmila. *Socializace a morální vývoj dítěte*. Praha: Academia, 1987.
13. KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 193 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4715-681.
14. KROPÁČKOVÁ, Jana. *Budeme mít prvňáčka*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-359-8.

15. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
16. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha*. 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001, 98 s. ISBN 80-211-0372-8.
Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/pdf/bilakniha.pdf>
17. NIESEL, Renate a Wilfried GRIEBEL. *Poprvé v mateřské škole*. Vyd. 1. Překlad Dana Lisá. Praha: Portál, 2005, 100 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-8989-5.
18. OPRAVILOVÁ, Eva; KROPÁČKOVÁ, Jana. *Studijní texty k předškolní pedagogice s úvodem do pedagogiky*. Praha : Pedagogická fakulta UK Praha, 2005.
19. *Předškolní a primární pedagogika: Předškolní a elementární pedagogika*. Vyd. 2. Editor Zuzana Kolláriková, Branislav Pupala. Praha: Portál, 2010, 455 s. ISBN 978-80-7367-828-9 (Váz.).
20. SVOBODOVÁ, Eva. *Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 166 s. ISBN 978-807-3677-749.
21. ŠMAHELOVÁ, Bohumíra. *Nástin vývoje pedagogického myšlení*. Brno: MSD, 2008, 98 s. ISBN 978-807-3920-401
22. ŠMELOVÁ, Eva. *Ohlédnutí do historie předškolní výchovy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, 75 s. Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia. ISBN 978-80-244-2238-1 (BROŽ.).
23. ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Průvodce dětským světem*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 187 s. Pro rodiče. ISBN 978-802-4719-078.
24. ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: školní a třídní vzdělávací program*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0 (Váz.).
25. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 9788024609560

Články:

26. *Informatorium 3-8: časopis pro výchovu v mateřské a obecné škole*. Praha: Portál, 2011, č. 7. ISSN 1210-7506.

Internet:

27. ABZ Slovník cizích slov. [online]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/kompetence-k-uceni>
28. Český statistický úřad. [online]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/>
29. Firemní školky. [online]. Dostupné z: http://www.firemni-skolky.cz/218--uvodni_slovo
30. Toulcův dvůr. [online]. Dostupné z: <http://www.toulcuvdvur.cz/vzdelavani/materska-skola>
31. Učitelské noviny. [online]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/index.php?PHPSESSID=9714df9a5b2436515b08e762bb07d675>
32. Virtuální knihovna právních předpisů. [online]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/ps09/dlibrary/web/rs.html>
33. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Pomůcka - úplné znění školského zákona.doc. [online]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/19743>
34. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. [online]. [cit. 2012-02-09]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/home>

Jiné zdroje:

35. *Česká knihovna* [CD - ROM]. Verze 1.0. Praha: Otakar II., 2001. ISBN 80-86355-888.
36. *Řízení mateřské školy* [CD- ROM]. 1/2010. 2010. Dostupné z: <http://www.atre.cz/>
37. *Školní vzdělávací program – Barevné pastelky*, MŠ Babice nad Svitavou
38. BÍNOVÁ, Lenka. *Adaptační obtíže předškolního dítěte*. Brno, 2011. Materiály k semináři Předškolní dítě a jeho vstup do společnosti konaném 10. 10. 2011 Blansko.